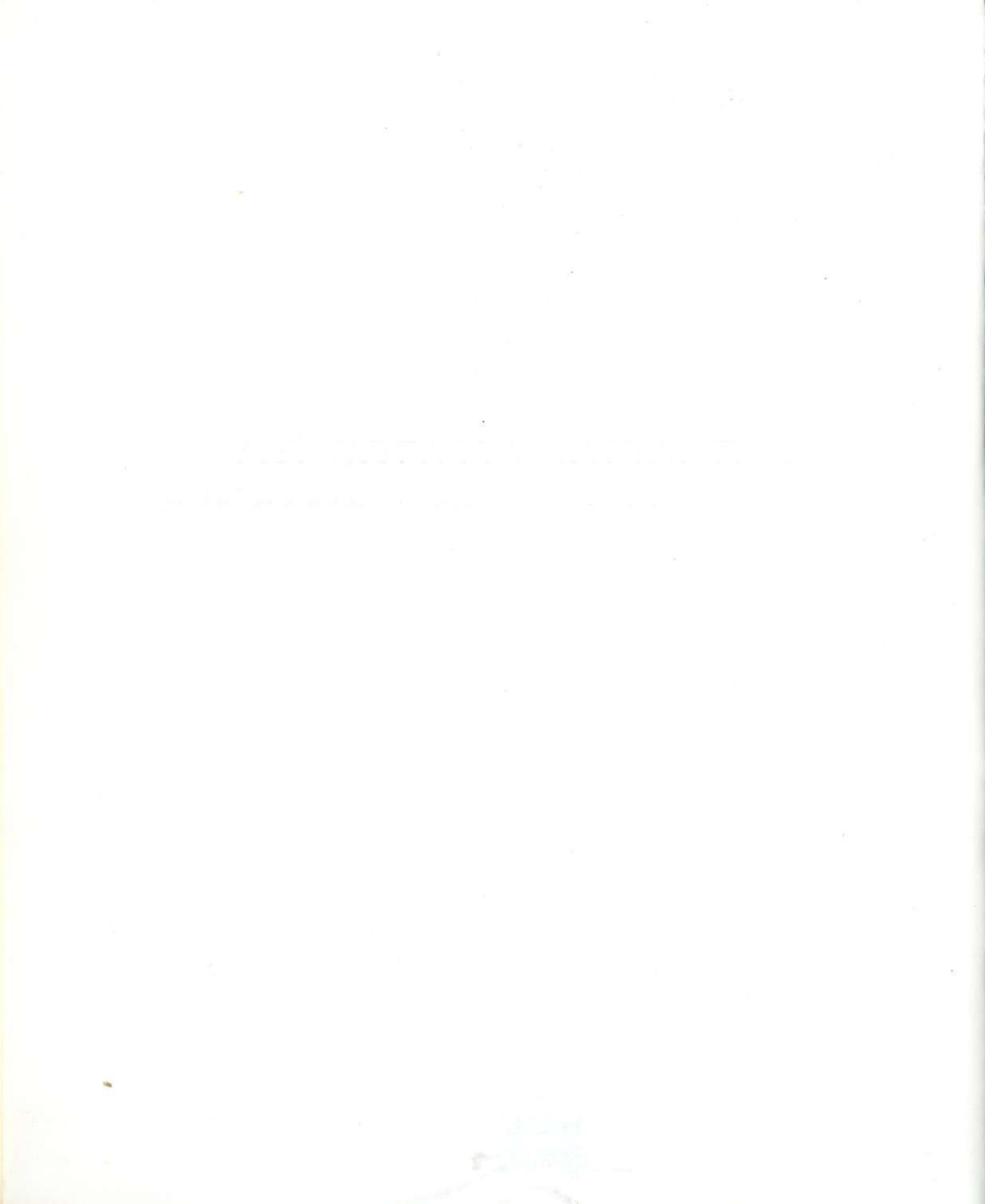




988-6

2





A
1988-6
c.2.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΚΟΙΝΩΦΕΛΕΣ ΙΔΡΥΜΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Σ. ΩΝΑΣΗΣ
ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ

Ο ΠΗΛΙΝΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΚΙΝ ΣΙΧΟΥΑΝΓΚ



1900 - 1988

ΕΘΝΙΚΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΟΥΤΖΟΥ
ΑΘΗΝΑ ΜΑΪΟΣ 1988

Η Διεθνής Επιτροπή απονομής των Ωνασείων Βραβείων απένειμε φέτος το Βραβείο «ΟΛΥΜΠΙΑ» στην Κρατική Υπηρεσία Μουσείων και Αρχαιοτήτων της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας και ειδικότερα για την ανακάλυψη του τύμβου του Αυτοκράτορα Qin Shi Huang, που θεωρείται το σημαντικότερο εύρημα του 20ού αιώνα, στην περιοχή αυτή της Ασιατικής Ηπείρου.

Το Κοινοφελές Ίδρυμα «Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης» με την συνεργασία της Πρεσβείας της Λαϊκής Κίνας στην Αθήνα και της πάντα φιλόξενης Εθνικής Πινακοθήκης, οργάνωσε στα πλαίσια της βράβευσης αυτής την παρούσα Έκθεση, προκειμένου να δώσει στο ευρύτερο Ελληνικό κοινό την δυνατότητα να θαυμάσει από κοντά δείγματα από τα μοναδικά αυτά ευρήματα και την ευκαιρία μιας προσέγγισης του αρχαιότατου αυτού πολιτισμού.

Είναι η πρώτη φορά που η χώρα μας φιλοξενεί μια τόσο σημαντική έκθεση και το Ίδρυμα αισθάνεται, γι' αυτό, ιδιαίτερη ικανοποίηση.

Καθηγητής ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΕΩΡΓΑΚΗΣ
Πρέσβυς ε.τ.
Αντιπρόεδρος του Ιδρύματος
Μόνιμος Γραμματέας της
Διεθνούς Επιτροπής

Στις τελευταίες δεκαετίες του 3ου αιώνα π.Χ. την εποχή που στην Ελλάδα και τη Μ. Ασία δημιουργούνται περίφημα αρχιτεκτονικά και γλυπτικά μνημεία, στην Κίνα εμφανίζεται ένας αυτοκράτορας, ο Κιν Σιχουάνγκ που η σφραγίδα της μεγαλοφυΐας του και του δυναμισμού του μέχρι πριν λίγο καιρό παρουσιαζόταν με το Σινικό Τείχος, ένα από τα σπουδαιότερα μνημεία της Κίνας. Με την τυχαία ανακάλυψη του Πήλινου Στρατού του Αυτοκράτορα Κιν Σιχουάνγκ όχι μόνο επιβεβαιώνονται οι μαρτυρίες από τις ιστορικές πηγές για την προσωπικότητα του αυτοκράτορα αυτού, αλλά και μετά την ολοκλήρωση της ανασκαφής και της αποκάλυψης του έργου ως συνόλου, πολλά θα έχουμε να ωφεληθούμε σχετικά με την μελέτη της κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης της Κίνας.

Ο Αυτοκράτορας αυτός διακόπτοντας παράδοση αιώνων της χώρας του, όχι μόνο κατήργησε ευγενείς και πρίγκιπες αλλά ακόμη ήθη και έθιμα ταφής, αφήνοντας στον κόσμο τον περίφημο πλέον πήλινο στρατό του που τον συνόδευσε στον τάφο του.

Ένα απειροελάχιστο μέρος των ευρημάτων αυτών αποτελούν την έκθεση που παρουσιάζεται στην Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου με τη συνεργασία του Κοινοφελούς Ιδρύματος «Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης» με την ευκαιρία της απονομής του βραβείου Ολύμπια 1988 στην Κρατική Υπηρεσία Μουσείων και Αρχαιοτήτων της Κίνας. Εντούτοις τα λίγα αυτά εκθέματα δίνουν το ύψος, το ύψος και το μεγαλείο της γλυπτικής που είχε αναπτυχθεί στην Κίνα προς το τέλος του 3ου αιώνα π.Χ. και αποτελούν τη μεγαλύτερη σε ευρήματα ανασκαφή του αιώνα μας.

Η έκθεση αυτή εντάσσεται στις μεγάλες εκθέσεις που η «'Απω Ανατολή» έχει στείλει στην Ευρώπη. Θα ήταν όμως τελείως αδύνατο να παρουσιασθεί χωρίς τη βοήθεια του Κοινοφελούς Ιδρύματος «Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης» του οποίου το Διοικητικό Συμβούλιο και ιδιαίτερα το Γενικό Γραμματέα καθηγητή Κο Γιάννη Γεωργιάκη επιθυμώ να ευχαριστήσω βαθύτατα.

Αλλά για την πραγμάτωση της έκθεσης αυτής θα ήθελα ακόμη να ευχαριστήσω την Υπουργό Πολιτισμού Κα Μελίνα Μερκούρη για την αμέριστη πάντα βοήθειά της, την Πρεσβεία της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας καθώς και τις επιμελήτριες της Εθνικής Πινακοθήκης Αγγέλα Ταμβάκη και Όλγα Μεντζαφού που επιμελήθηκαν την παρουσίαση της έκθεσης και τον κατάλογο.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ
Διευθυντής Εθνικής Πινακοθήκης

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΚΙΝ



Χάρτης της Αυτοκρατορίας της Δυναστείας Κιν, 221-206 π.Χ.

Ο ΠΗΛΙΝΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ QIN SHIHUANG

α) ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το 1974 μια εκπληκτική αρχαιολογική ανακάλυψη που χαιρετίστηκε ως η σημαντικότερη του αιώνα ή ακόμα και ως ένα από τα θαύματα του κόσμου έφερε στο φως τα πρώτα δείγματα των μοναδικών αγαλμάτων που μέρος τους παρουσιάζεται σ' αυτή την έκθεση. Η ανακάλυψη αυτή έγινε τυχαία, όταν χωρικοί της περιοχής της πόλης Λιντόνγκ έκαναν γεωτρήσεις για να βρουν νερό και αντικρύζοντας τους πρώτους στρατιώτες ειδοποίησαν αμέσως τους αρχαιολόγους που άρχισαν ανασκαφές. Μετά από τρεις κύριες ανασκαφικές περιόδους το 1974 το 1976 και το 1979 οι αρχαιολόγοι κατάληξαν στο συμπέρασμα πως ο συνολικός αριθμός των στρατιωτών θα πρέπει να ήταν τουλάχιστον 7000, ενώ παράλληλα ήρθαν στο φως και διάφορα άλλα αντικείμενα που έδωσαν σημαντικά στοιχεία για την ιστορία της εποχής και συμπλήρωσαν την εικόνα των χωρίς προηγούμενο προετοιμασιών του δυναμικού και ιδιόρρυθμου δυνάστη που ανακήρυξε τον εαυτό του Πρώτο Αυτοκράτορα της Κίνας για την επέκεινα του τάφου ζωή. Αξίζει όμως να σημειωθεί πως οι ανασκαφές περιορίστηκαν στην ευρύτερη περιοχή του ταφικού του τύμβου στο όρος Λι, το ίδιο όμως το μαυσωλείο, τις λεπτομέρειες της διακόσμησης του οποίου γνωρίζουμε από τις ιστορικές πηγές, δεν ανασκάφηκε. Από καλλιτεχνική βέβαια άποψη πέρα από την αναμφισβήτητη σημασία που έχει η σε φυσικό μέγεθος απεικόνιση της ανθρώπινης μορφής με ρεαλιστικό τρόπο και για την τέχνη της Κίνας του τρίτου π.Χ. αιώνα και για την τέχνη του υπόλοιπου κόσμου της ίδιας εποχής, η σπουδαιότητα της εξαιρετικά εντυπωσιακής αυτής ανακάλυψης γίνεται ακόμα μεγαλύτερη αν αναλογιστούμε τη σχεδόν πλήρη έλλειψη στοιχείων για την τέχνη της περιόδου της βραχύβιας δυναστείας Qin πριν έρθει το φως το εύρημα αυτό. Αν και οι ιστορικοί που αναφέρονται στην εποχή της βασιλείας του Qin Shihuang Di, όπως είναι ο Sima Qian, που το περίφημο έργο του χρονολογείται ένα αιώνα αργότερα, και ο Jia Yi (198-156 π.Χ.) και ακόμα και φιλόσοφοι, όπως ο «νομικιστής» Xun Zi που επισκέφθηκε το κράτος Qin το 264 π.Χ., δίνουν πολύτιμες και ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την προϊστορία και την ιστορία της Δυναστείας Qin, για τον τρόπο με τον οποίο άσκησε την εξουσία ο πρώτος αυτοκράτορας την Κίνας, για τις μεταρρυθμίσεις που έκανε στο κράτος του, αλλά και για τα γεγονότα της ζωής και τις συνθήκες του θανάτου του, εντούτοις δεν δίνουν σχεδόν κανένα στοιχείο για την τέχνη της εποχής αν εξαιρέσουμε τις περιγραφές του τάφου του με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν σχετικές αναφορές ούτε στη γενική βιβλιογραφία ούτε και σε παλιότερους καταλόγους. Αρκετά εκτεταμένες παρουσιάσεις ενός μέρους του Πήλινου Στρατού και περιγραφή της ανασκαφής υπάρχουν στον κατάλογο της μεγάλης έκθεσης που παρουσιάστηκε το 1981 στα Kunsthau της Ζυρίχης και σε διάφορα μουσεία της Γερμανίας καθώς και στους καταλόγους των εκθέσεων μιας επιλογής αντιπροσωπευτικών τύπων που έγιναν την Ιαπωνία, το Χονγκ Κονγκ, τις Φιλιππίνες, τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Αυστραλία, το Λονδίνο και τη Βουδαπέστη. Μια παρόμοια επιλογή είναι η έκθεση αυτή που παρουσιάζεται στην Εθνική Πινακοθήκη.

β) Η ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ QIN

Το 221 π.Χ., την εποχή δηλαδή που ο πόλεμος για την κυριαρχία της Μεσογείου ανάμεσα στην Καρχηδόνα και τη Ρώμη πλησίαζε προς την αποφασιστική τροπή που πήρε τρία χρόνια αργότερα με την προέλαση των στρατευμάτων του Αννίβα προς την Ιταλία, ένας άλλος πόλεμος στην άλλη άκρη του κόσμου ανάμεσα στις δυνάμεις αντιπάλων κρατών της Κίνας τέλειωσε με την ενσποίηση των φεουδαρχικών κρατών κάτω από την εξουσία του πρίγκηπα του κράτους Qin Zheng, που αναγόρευσε τον εαυτό του Πρώτο Αυτοκράτορα της Κίνας με την επωνυμία Qin Shihuang Di καθιερώνοντας ταυτόχρονα τον τίτλο του αυτοκράτορα και για τους διαδόχους του με αριθμητική σειρά.

Η εντυπωσιακή άνοδος του μικρού και απομονωμένου στα δυτικότερα της Κίνας κράτους Qin προς τη δύναμη και την αποκλειστική κυριαρχία πάνω στα άλλα παλαιότερα και ενδοξότερα κράτη αποτελεί ένα ενδιαφέρον ιστορικό φαινόμενο για την εξήγηση του οποίου οι ιστορικές πηγές επικαλούνται λόγους οικονομικούς και γεωγραφικούς. Η ίδρυση του κράτους αυτού χρονολογείται στο τέλος του ένατου και τις αρχές του όγδοου αιώνα, στα τελευταία δηλαδή χρόνια της Δυτικής Δυναστείας Zhou (1027-771 π.Χ.) που είχε πετύχει να φέρει κάποια πολιτική σταθερότητα και πολιτιστική ενότητα στην Κίνα. Με την πάροδο όμως του χρόνου ο έλεγχος της κεντρικής εξουσίας εξασθένησε και τα 150 ή 200 φεουδαρχικά κράτη που υπήρχαν σύμφωνα με τις πηγές αποκτούσαν όλο και μεγαλύτερη ανεξαρτησία με δική τους κυβέρνηση και διαχείριση και με προσάρτηση εδαφών των γειτονικών τους κρατών. Η δυναστεία Zhou έχασε οριστικά τον έλεγχο της χώρας με τις επιδρομές στρατευμάτων που προέρχονταν από το «βαρβαρικό» κράτος Qin σε συνεργασία με άλλα κινέζικα κράτη που είχαν ξεεγερθεί. Η πρωτεύουσα της δυναστείας μεταφέρθηκε στη συνέχεια για λόγους ασφάλειας από την καταστραμμένη Hao στην πιο κοντινή Luoyang και η

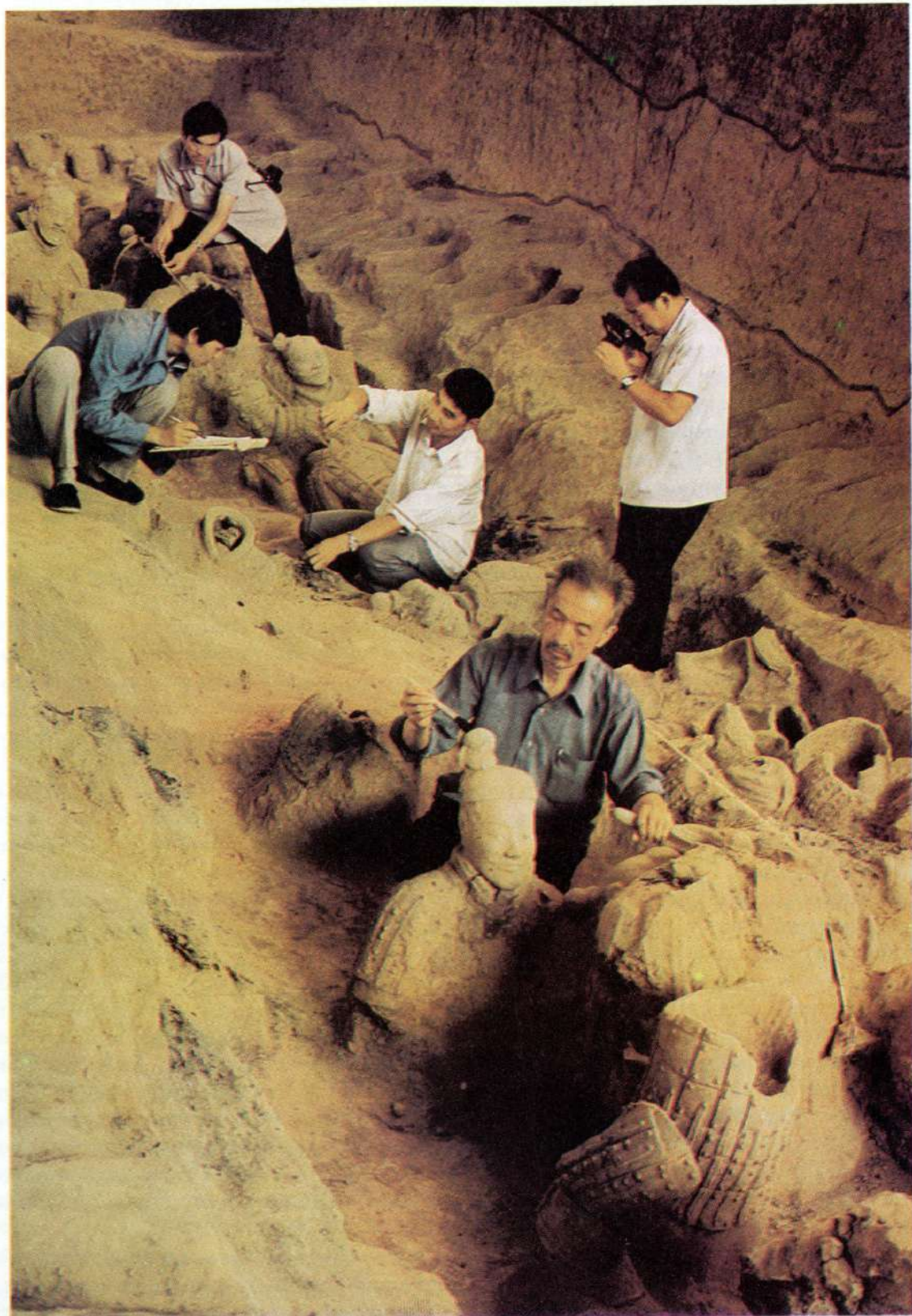
δυνατεία Zhou που διατήρησε ονομαστικά την αρχή στα χρόνια της Ανατολικής Δυναστείας Zhou (771-221 π.Χ.) έμεινε ουσιαστικά χωρίς πολιτική και στρατιωτική δύναμη. Η περίοδος αυτή διαιρείται σε δύο μικρότερες υποπεριόδους: την Περίοδο των Χρονικών της Άνοιξης και του Φθινόπωρου (770-475 π.Χ.) και την Περίοδο των Μαχόμενων Κρατών (475-221 π.Χ.). Το κύριο χαρακτηριστικό της πρώτης είναι η διαρκώς αυξανόμενη τάση ανεξαρτητοποίησης των φεουδαρχικών κρατών που είχαν πλέον ως μοναδικό συνδετικό κρίκο την προσήλωση στις παρ-δοσιακές κινέζικης έννοιες της αξίας, της κυβέρνησης και της κοινωνίας, καθώς και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τις έννοιες του Li (ετικέτας) και του Yi (σωστών σχέσεων). Μαζί με την τάση αυτή μεγάλωνε και η επιθυμία τους να αποκτήσουν την κυριαρχία της Κίνας με συνεχείς πολέμους και έτσι άρχισε η Περίοδος των Μαχόμενων Κρατών. Η αναμέτρηση περιορίστηκε τελικά ανάμεσα σε έξι κράτη που πολέμησαν ανελέητα για επικράτηση. Παρά τους αδιάκοπους όμως πολέμους η πνευματική ζωή είχε φθάσει την εποχή εκείνη σε εξαιρετικά υψηλό επίπεδο, όπως φαίνεται από τη συγγραφή ποιημάτων, ιστορικών κειμένων, φιλοσοφικών δοκιμίων και κοσμογονιών που χρησίμευαν για τη μαντική τέχνη σε βιβλία, που αποτελούνταν από μικρά κομμάτια φύλλων μπαμπού συνδεδεμένα μεταξύ τους. Χαρακτηριστικά έργα τέχνης της Περιόδου των Μαχόμενων Κρατών είναι τα μπρούντζινα τελετουργικά αγγεία και νομίσματα. Η εποχή αυτή σηματοδεύτηκε από μεγάλες καταστροφές και πολιτική, κοινωνική και πνευματική αναρχία. Δεκάδες φιλοσοφικών θεωριών αναπτύχθηκαν και χιλιάδες πολιτικών και φιλοσόφων περιόδευσαν τα διάφορα κράτη αναπτύσσοντας τις προσωπικές τους απόψεις για την όλο και πιο επιτακτική ανάγκη για μια νέα τάξη πραγμάτων. Στο διάστημα αυτό το κράτος Qin, που συγκαταλεγόταν στα πιο ισχυρά αλλά οι κάτοικοι του θεωρούνταν ως βάρβαροι, βρήκε το χρόνο να αναπτυχθεί και να ενισχύσει τη θέση του.

Γύρω στα μέσα του τέταρτου αιώνα έφθασε στο Qin ένας σημαντικός και δυναμικός πολιτικός, ο Shang Yang, γόνος βασιλικής οικογένειας του κράτους Wei, που εισήγαγε εδώ ένα αυστηρό σύστημα ανταμοιβών και τιμωριών και καθιέρωσε μια νέα οικονομική και κυβερνητική δομή, εξανάγκασε τον πληθυσμό σε αναγκαστική εργασία και δημιούργησε μια ισχυρή στρατιωτική τάξη, που υπήρξε ο ακρογωνιαίος λίθος του συστήματος διακυβέρνησης του Qin παραμερίζοντας ουσιαστικά τις παλιές και καθιερωμένες παραδόσεις. Με βάση τις αρχές της Σχολής του «Νομικισμού» για την οποία θα μιλήσουμε σε λίγο, προσπάθησε να εξασθενίσει τη δύναμη της αριστοκρατίας, να διαλύσει τους ισχυρούς δεσμούς της πατριάς και να απελευθερώσει τους χωρικούς από τη σκλαβιά. Αντί των παραδοσιακών δεσμών καθιέρωσε τη συλλογική ευθύνη ως μέσο απόκατάστασης της τάξης. Βασική επιδίωξη του συστήματός του ήταν η σταθεροποίηση της κοινωνίας ως μέσο αύξησης της δύναμης του κυβερνήτη, πράγμα που απαιτούσε αυστηρή υπακοή στους νόμους. Μετά την επικράτηση του πρώτου αυτοκράτορα σ' ολόκληρη τη χώρα οι αυστηρές αρχές του «Νομικισμού» υπαγόρευαν το κάψιμο των βιβλίων όπου αναλύονταν αντίθετες απόψεις και αυστηρές ποινές που έφθαναν ως τη δημοσία εκτέλεση για τους υποστηρικτές τους. Η μεγάλη επανάσταση που ανάρτησε τη Δυναστεία Qin το 207-206 π.Χ. μπορεί να θεωρηθεί και ως εξέγερση της Κίνας κατά του ενοχλητικά αυστηρού κώδικα συμπεριφοράς που επέβαλε ο «Νομικισμός».

Αν και ο Shang Yang περιέπεσε σε δυσμένεια και πέθανε το 330 π.Χ. εντούτοις οι μεταρρυθμίσεις του συντέλεσαν αποτελεσματικά στην ανάδειξη του Qin σε σημαντική δύναμη, πράγμα που έγινε αντιληπτό από τους γείτονες χωρίς όμως να θεωρηθεί ως κάτι το ασυνήθιστο. Το κράτος αυτό άρχισε να επιδιώκει την εξουσία από τον τέταρτο αιώνα με τη δημιουργία συμμαχιών με μακρινούς γείτονες, που είχαν σκοπό να ασκήσουν πίεση πάνω στους πιο κοντινούς. Η πρώτη σημαντική προέλαση δυνάμεων του Qin έγινε προς τα νότια, όπου το 318 π.Χ. προσάρτησε τα μικρότερα κράτη Shu, και Ba στην επαρχία Sichuan, κερδίζοντας στη συνέχεια το έλεγχο του βορειοανατολικού τμήματος της Κίνας. Το 312 π.Χ. νίκησε το σημαντικό κράτος Qu, που ήταν το μεγαλύτερο από τα νότια κράτη και προσάρτησε τα βόρεια κράτη Song και Lu και το νότιο κράτος Yue. Τέλος το 256 π.Χ. κατόρθωσε να εξουδετερώσει τους εξασθενημένους Zhou και να κερδίσει την εξουσία βάζοντας τέλος στη δυναστεία τους. Αν και φαίνεται λογικό να θεωρεί κανείς το 256 π.Χ. ως την αφετηρία της ενοποίησης της χώρας κάτω από τη δυναστεία Qin εντούτοις ο τελικός σκοπός επιτεύχθηκε μόνο το 221 π.Χ. όταν οι δυνάμεις του κράτους της εξουδετέρωσαν και την τελευταία αντίδραση και ο αρχηγός τους πρίγκηπας Zheng ανακήρυξε τον εαυτό του Πρώτο Αυτοκράτορα της ενωμένης Κίνας.

γ) Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ

Ο σημαντικός ρόλος που έπαιξε η φιλοσοφία στη διαμόρφωση της κινέζικης κοινωνίας οφείλεται κατά μέγα μέρος στη έλλειψη μιας θρησκείας που να εκπληρώνει τις προϋποθέσεις του βουδισμού για την Ανατολή και του χριστιανισμού για τη Δύση. Ο βουδισμός που έφθασε τον 1ο π.Χ. αιώνα στην Κίνα από την Ινδία κέρδισε βέβαια



Αρχαιολόγοι κατά την ανασκαφή του Λάκκου αρ. 1.

εδάφος, στους αρχαιότερους όμως χρόνους θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως ο κομφουκισμός με το κοινωνικό του περιεχόμενο ήταν κάτι περισσότερο από ένα φιλοσοφικό σύστημα, ίσως ακόμα και κάτι σα θρησκεία. Η φιλοσοφία είχε βέβαια ανέκαθεν στην Κίνα ως αντικείμενό της την οργάνωση και τη δομή της κοινωνίας καθώς και τη θέση του ανθρώπου μέσα σ' αυτή. Στις ταραγμένες περιόδους των Χρονικών της 'Ανοιξης και του Φθινόπωρου και των Μαχόμενων Κρατών οι καθιερωμένοι θεσμοί και οι ισχύουσες ιεραρχικές δομές τη κοινωνίας και της διακυβέρνησης αποδείχτηκαν ανεπαρκείς για τη συγκράτηση και καθοδήγηση της χώρας. Υπήρχε τότε ανάμεσα στους φιλόσοφους και τους πολιτικούς ένας διάχυτος προβληματισμός σχετικά με τα θέματα αυτά. Μια τέτοια κατάσταση έδινε ακόμα μεγαλύτερη έμφαση στο συσχετισμό ανάμεσα στη φιλοσοφία και τη διακυβέρνηση και έκανε ακόμα πιο επιτακτική την ανάγκη μιας φιλοσοφικής και κοινωνικής ηθικής που θα αποτελούσε τη βάση της καλής διακυβέρνησης της χώρας. Η Κίνα της εποχής της Ανατολικής Δυναστείας Zhou είχε κληρονομήσει ένα παραδοσιακό σύστημα κοινωνικής ιεραρχίας με κορυφή τον κυβερνήτη και βασικές μονάδες την οικογένεια και την πατρίδα. Η προγονολατρεία έκανε τους Κινέζους να δίνουν ιδιαίτερη σημασία στην εθνική ταυτότητα, την ιστορική και την πολιτική ενότητα και οι συνθήκες αυτές ευνόησαν την εμφάνιση του απολυταρχισμού. Η αναγνώριση της απόλυτης εξουσίας του κυβερνήτη, που αντικατέστησε τον αρχηγό της πατριάς των αρχαιότερων χρόνων, ο σεβασμός για το ιστορικό παρελθόν και τους μεγάλους κυβερνήτες που εκφράστηκε μέσα από την προγονολατρεία αποτέλεσαν τη βάση της κινέζικης ηθικής. Οι αρχές πάνω στις οποίες στηρίχτηκε η πρώιμη κινέζικη κοινωνία είχαν άμεση εξάρτηση από ορισμένους βασικούς κανόνες συμπεριφοράς που περιελάμβαναν τις τελετουργίες, τις τελετές και την πρόεπουσα συμπεριφορά, στοιχεία απαραίτητα για την καλή διακυβέρνηση, που συναποτελούσαν την έννοια του Li. Στην κινέζικη βέβαια κοινωνία με την αυστηρά καθορισμένη διαστρωμάτωση τέτοιες εκλεπτυσμένες έννοιες αφορούσαν μόνο τη μικρή μειονότητα των κυβερνώντων και όχι τις μεγάλες μάζες των υπηκόων τους.

Ο Κομφούκιος (551-479 π.Χ.) ιδρυτής του Κομφουκισμού που αποτελεί τη βάση της κινέζικης φιλοσοφίας, έδωσε στο φιλοσοφικό του σύστημα ιδιαίτερη έμφαση στο τελετουργικό και την κοινωνική συμπεριφορά που είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με το Li, με την πεποίθησή του πως ο εσωτερικός κόσμος και οι αρετές διαμορφώνονται μέσα από την άσκηση και τελειοποίηση των εξωτερικών μορφών. Η γέννησή του συμπίπτει με την αρχή της Περιόδου των Μαχόμενων Κρατών, τη χρονική δηλαδή εκείνη στιγμή κατά τη οποία οι αδυναμίες της καθιερωμένης τάξης είχαν γίνει ολοφάνερες. Η διδασκαλία του περιλαμβάνεται στα Ανάλεκτα, που έχουν τη μορφή μιας σειράς διαλόγων αλλά περιέχουν κατά μέγα μέρος τις απαντήσεις του σε θεμελιακά ερωτήματα. Όπως και πολλοί άλλοι φιλόσοφοι-πολιτικοί της εποχής εκείνης εγκατέλειψε τη γενέτειρά του στο κράτος Lu και περιπλανήθηκε στα αντιμαχόμενα κράτη της Κίνας αναζητώντας μια ευκαιρία να θέσει σε εφαρμογή τις θεωρίες του. Χωρίς να αρνείται την παραδοσιακή πίστη στην ύπαρξη ενός άλλου κόσμου πνευμάτων και ενός ουρανού που περικλείει τα πάντα, υιοθέτησε μια αγνωστικιστική στάση απέναντι στο πρόβλημα του θανάτου που πρέπει να εξέφραζε και μια κοινή αντίληψη της εποχής. Πίστευε πως η αναρχία της εποχής του μπορούσε να ξεπεραστεί με μια επιστροφή στην αυστηρή πολιτική και κοινωνική τάξη, που είχαν αποτελέσει πεντακόσια χρόνια νωρίτερα τη βάση της Δυτικής Δυναστείας Zhou. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού θεωρούσε απαραίτητη την εκπλήρωση του κοινωνικού ρόλου του καθενός μέσα σε μια κοινωνία βασισμένη στην αυστηρή τάξη και την αναγνώριση της εξουσίας. Παρά τον κάπως αντιδραστικό χαρακτήρα των θεωριών του το όραμα του Κομφούκιου ήταν για το κοινωνικό σύνολο μάλλον επαναστατικό, επειδή δεν πίστευε πως η διακυβέρνηση της χώρας ήταν αποκλειστικό προνόμιο της κυρίαρχης τάξης, αλλά το δικαίωμα αυτό επεκτεινόταν και στους κοινούς θνητούς αν είχαν τα κατάλληλα προσόντα για να κυβερνήσουν. Η μεγαλύτερη όμως συνεισφορά του στο φιλοσοφικό στοχασμό έγκειται στην αναγνώριση της αναγκαιότητας της ηθικής βάσης για τη διακυβέρνηση και την κοινωνία. Οι αρετές που θεωρούσε πιο σημαντικές και για τα μεμονωμένα άτομα και για τους κυβερνήτες ήταν το Ren (αγάπη προς όλους τους ανθρώπους, η φιλανθρωπία στην ευρύτερη έννοια) και το Yi (δικαιοσύνη). Ο ρόλος της οικογένειας μέσα σε μια αρμονική κοινωνία βασισμένη στην ευσέβεια των τέκνων και την υπακοή των αδελφών ήταν για τη διδασκαλία του καθοριστικός. Ο άνθρωπος που ήταν προικισμένος με τις δυό αρετές που αναφέραμε πιο πάνω μπορούσε με την παιδεία να αποκτήσει Wen (πολιτισμό) και Li (τελετουργίες) και να αποκτήσει μ' αυτό τον τρόπο την ηθική, διανοητική και υλική υποδομή για να κυβερνήσει. Η ανάμειξη αυτή των έμφυτων αρετών και των εξωτερικών τελετουργιών με αίσθηση του μέτρου αποτελεί το ιδανικό του.

Κατά την περίοδο των Μαχόμενων Κρατών εμφανίστηκαν δυό ακόμα βασικές αλλά διαμετρικά αντίθετες κομφουκιανής κατεύθυνσης σχολές η μια από τις οποίες είχε ως εμπνευστή το Mencius (π. 372-289 π.Χ.) και η άλλη το Xun Zi (π.300-237 π.Χ.) και που αποτελούν ακραίες ερμηνείες των θεωριών του. Ο Mencius πίστευε στη φυσική

καλοσύνη του ανθρώπου και τη θετική ανταπόκρισή του προς την αρετή και την ηθική. Για να αξιοποιήσει όμως τη φυσική του καλοσύνη και να την κάνει ηθική πράξη χρειάζεται τη βοήθεια της παιδείας και περαιτέρω τελειοποίηση. Η θετικότερη όμως συνεισφορά του, που βοήθησε αποτελεσματικά στην επιβίωση του Κομφουκισμού ως βασικού ηθικού κώδικα στην Κίνα, ήταν η πίστη του στην ηθική ισότητα του ανθρώπου πράγμα που έκανε και τις αρετές τις απαραίτητες για τη διακυβέρνηση και την άσκηση της εξουσίας κοινό κτήμα όλων των ανθρώπων. Οι απόψεις αυτές για την κοινωνική ισότητα ήταν ριζοσπαστικές στο πλαίσιο της Κίνας της Ύστερης Εποχής του Χαλκού. Η σχολή του Xun Zi αποτελεί αντίθετα μια πιο ρεαλιστική και λιγότερο ιδεαλιστική ερμηνεία του Κομφουκισμού. Σε πλήρη αντίθεση με το Mencius ο φιλόσοφος αυτός πίστευε πως ο άνθρωπος είναι από τη φύση του κακός, μπορεί όμως να βελτιωθεί με την παιδεία και την πολιτιστική ανάπτυξη. Ενώ ο Mencius πίστευε στην ελευθερία του ατόμου μέσα σε μια κοινωνία προικισμένη με εξαιρετικές ηθικές αρετές ο Xun Zi πρέσβευε πως για να κατανικηθεί η φυσική κακία του ανθρώπου χρειάζεται ασταμάτητη προσπάθεια και αυστηρός έλεγχος. Και οι δύο όμως φιλόσοφοι αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα μιας κοινωνικής και κυβερνητικής δομής στηριγμένης στο Li σαν εξωτερική έκφραση μιας εσωτερικής τάξης. Η προσέγγιση βέβαια του Xun Zi ήταν πολύ πιο απολυταρχική και οι φιλοσοφικές του θέσεις επηρέασαν πολύ πιο καθοριστικά τις ιστορικές εξελίξεις της Κίνας χάρη στους δύο σημαντικότερους συνεχιστές του έργου του, το Han Feizi και το Li Si, που μαζί με το Shang Yang για τον οποίο μιλήσαμε πιο πάνω, συντέλεσαν αποτελεσματικά στη διαμόρφωση της φιλοσοφίας της διακυβέρνησης και της κοινωνίας στα χρόνια της Δυναστείας Qin. Η δογματική αυτή ερμηνεία του Κομφουκισμού αποτέλεσε το φιλοσοφικό υπόστρωμα του «Νομικισμού», τις απόψεις του οποίου είχε ενστερνιστεί ο Qin Shihuang Di.

Για να ολοκληρωθεί η εικόνα των διάφορων φιλοσοφικών συστημάτων που αναπτύχθηκαν στην Κίνα πριν από τους χρόνους της δυναστείας Qin είναι ανάγκη να αναφερθούμε πολύ σύντομα στο Μοϊσμό, τον Ταοϊσμό και το «Νομικισμό». Ο ιδρυτής της Μοϊστικής Σχολής Mo Zi γεννήθηκε γύρω στην εποχή που πέθανε ο Κομφούκιος. Το κυριότερο έργο που είναι το Mo Zi όπου αναπτύσσεται η χρησιμοθηρική του θεωρία. Στο σύγγραμμα αυτό αντικρούονται τέσσερις βασικές αρχές του Κομφουκισμού 1) η ουσιαστική έλλειψη πίστης, σε κάποιο θεό ή σε κάποια πνεύματα 2) η επιμονή του σε περίτεχνες και άσκοπες ταφικές τελετουργίες 3) η έμφαση στην αναγκαιότητα του Li, του τελετουργικού δηλαδή μέρους σε όλες τις πλευρές της κοινωνίας και 4) η πίστη σε ένα προκαθορισμένο πεπρωμένο. Η φιλοσοφική θεωρία του Mo Zi επιδιώκει ένα είδος χρησιμοθηρικής ουτοπίας με βασικά συστατικά τις κομφουκιστικές αρετές του Ren και του Yi, που μπορούσε όμως να επιτευχθεί μόνο με την καθολική αγάπη και όχι με την κοινωνική τάξη και την εμμονή στις τελετουργίες του Κομφουκισμού.

Η πιο διαδεδομένη και μακρόβια σχολή φιλοσοφικού στοχασμού μετά τον Κομφουκισμό υπήρξε ο Ταοϊσμός. Ειπώθηκε μάλιστα χαρακτηριστικά πως όλοι οι Κινέζοι είναι δημόσια Κομφουκιστές και ιδιωτικά Ταοϊστές. Η θεωρία του Ταοϊσμού, που βρίσκεται στους αντίποδες του Κομφουκισμού, αποτελεί ένα είδος διαμαρτυρίας ενάντια στη φορμαλιστική δομή του κώδικά του και μια έξαρση της ατομικής ανεξαρτησίας. Για το λόγο αυτό οι Ταοϊστές απορρίπτουν το αυστηρό τελετουργικό και ιεραρχικό σύστημα του Κομφουκισμού και τον απολυταρχισμό του Xun Zi και το «Νομικισμό». Οι Ταοϊστές πίστευαν πως ο άνθρωπος πρέπει να προσπαθήσει να εναρμονιστεί με το μεγάλο σχέδιο της φύσης που ονομαζόταν Tao ή Dao. Σε γενικές γραμμές το Tao θα μπορούσε να οριστεί ως το σύμπλεγμα των ατέρμονων και διαρκώς μεταβαλλόμενων γενεσιουργών φυσικών διαδικασιών και δυνάμεων που εξασφαλίζουν τη διαρκή εξέλιξη του σύμπαντος και της φύσης. Για να προσαρμοστεί ο άνθρωπος προς την συνολική μορφή της φύσης και να γίνει μέρος της είναι ανάγκη να μη αντιστέκεται σ' αυτή και να μη προσπαθεί να την αλλάξει, αλλά να ενεργεί αυθόρμητα και με αγνά κίνητρα. Ο Ταοϊσμός ήταν επομένως σε πλήρη αντίθεση με την πολιτική ομοιομορφία και την ηθική του Κομφουκισμού.

Ο «Νομικισμός» στηρίχτηκε βέβαια στη δογματική ερμηνεία της κομφουκιανής σκέψης από το Xia Zi, πήρε όμως και μερικά στοιχεία από τον Ταοϊσμό και ιδιαίτερα την έννοια μιας μη ηθικής τάξης της κοινωνίας και την αντίσταση στην παραδοσιακή μάθηση. Η επίδραση εξάλλου του Μοϊσμού φαίνεται από την πίστη στην πειθαρχία. Η διδασκαλία του Mo Zi στάθηκε χωρίς αμφιβολία πηγή έμπνευσης του διαδόχου του Han Feizi (π. 280-233 π.Χ) για τη διαμόρφωση του δόγματος του «Νομικισμού». Η Δυναστεία Qin υιοθέτησε το δόγμα αυτό ως βάση του κυβερνητικού και κοινωνικού συστήματος. Ο συνάδελφος μάλιστα και ομοϊδεάτης του Han Feizi Li Si έγινε στη συνέχεια πρωθυπουργός του κράτους Qin.

Αν και όλα τα κινέζικα φιλοσοφικά συστήματα έδειξαν κάποιο ενδιαφέρον για την πολιτική επιστήμη εντούτοις μόνο ο «Νομικισμός» ασχολήθηκε αποκλειστικά μ' αυτή και είχε ως κύρια επιδίωξη την εξεύρεση τρόπων

σταθεροποίησης, συντήρησης και ενίσχυσης του κράτους. Για την επιβολή της τάξης στην κοινωνία ο Han Feizi θεωρούσε απαραίτητους τους παράγοντες της πολιτικής και της κυβέρνησης: το Shi, δηλαδή τη δύναμη της εξουσίας, το Shu, δηλαδή την τέχνη της άσκησής της και το Fa, δηλαδή το νόμο. Ο φιλόσοφος αυτός συμεριζόταν την πεποίθηση του μέντορά του Xun Zi ότι ο άνθρωπος είναι βασικά κακός, διαφωνούσε όμως με την άποψη ότι μπορεί να βελτιωθεί και να συμμορφωθεί με την κοινωνική τάξη χάρη στην παιδεία και τον πολιτισμό. Η βελτίωση αυτή είναι δυνατό να γίνει μόνο μ' ένα σύστημα ανταμοιβών και τιμωριών. Σε αντίθεση με τον Κομφουκισμό οι «Νομικιστές» πίστευαν στην ανάγκη μιας νέας τάξης πραγμάτων και όχι στην επιστροφή στην παλιά, μια άποψη αληθινά επαναστατική και ριζοσπαστική. Η αποδοχή του «Νομικισμού» ως καταλληλότερου συστήματος για τη διακυβέρνηση από τη Δυναστεία Qin ήταν η φυσική συνέπεια της ολοκληρωτικής κατάρρευσης της παλιάς τάξης πραγμάτων γύρω στο τέλος της Εποχής του Χαλκού στην Κίνα, δηλαδή γύρω στο τέλος της Ανατολικής Δυναστείας Zhou. Με γνώμονα τη θεωρία του «Νομικισμού» όλος ο πληθυσμός εξαναγκάστηκε σε παραγωγική εργασία και ανέπτυξε ένα ισχυρό πολεμικό πνεύμα. Δεν υπήρχε περιθώριο ούτε καν ανοχής προς τους εμπόρους και διανοούμενους και άλλες μη παραγωγικές και μη πολεμικές δραστηριότητες.

Η σκληρή ρεαλιστική τοποθέτηση του «Νομικισμού» βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με τον ιδεαλισμό του Κομφουκισμού αλλ' αποδείχτηκε η μόνη λύση για την ενοποίηση της κατατεμαχισμένης αυτοκρατορίας. Παρά την καταδίκη του από τις μεταγενέστερες γενιές ο «Νομικισμός» άφησε ανεξίτηλη τη σφραγίδα του πάνω στον κινέζικο πολιτισμό και αυτό οφείλεται κατά μέγα μέρος στο σύντομο θρίαμβο της Δυναστείας Qin. Η ενοποίηση και η συγκέντρωση στην εξουσία που πέτυχε η δυναστεία αυτή οφείλεται κατά μέγα μέρος στον άτεγκτο απολυταρχισμό του «Νομικισμού». Η φιλοσοφία αυτή υπήρξε μόνο προϊόν της εποχής της η δε χρησιμότητα της εξαντλήθηκε με την επίτευξη του σκοπού της. Ο «Νομικισμός» αποτελεί τη θεωρητική υποδομή της νίκης του Qin Shihuang Di αλλά υπήρξε και η αιτία της τελικής πτώσης του.

δ) Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ QIN SHIHUANG DI

Ο Qin Shihuang Di υπήρξε βέβαια ένας σκληρός και απολυταρχικός δυνάστης, ήταν όμως προικισμένος με εξαιρετική δύναμη, ασυνήθιστη ενεργητικότητα και ανυπέρβλητα ηγετικά προσόντα παρά την ιδιορρυθμία, τη δεισιδαιμονία και τον έμμονο φόβο του θανάτου που τον κατέλαβε σιγά-σιγά ολοκληρωτικά, ιδιαίτερα στα τελευταία χρόνια της ζωής του. Η επίμονη αναζήτηση του ελιξηρίου της αθανασίας και της Νήσου των Αθανάτων που τον εξώθησαν συχνά σε υπερβολές πλούτισαν βέβαια τις διηγήσεις των ιστορικών πηγών για την εποχή του με πολλές γραφικές λεπτομέρειες. Το αληθινό του όνομα ήταν Zheng Zao και γεννήθηκε το 259 π.Χ. Πατέρας του ήταν ο βασιλιάς του Qin Zhuang Xiang που πέθανε τρία μόνο χρόνια μετά την άνοδό του στο θρόνο το 249 π.Χ. και μια ερωμένη του ισχυρού πολιτικού Lu Buwei. Η άνοδός του στο θρόνο σε ηλικία δεκατριών ετών το 246 π.Χ. συνέπεσε με την αρχή της επιδίωξης της εξουσίας από το κράτος Qin και στις αρχές της βασιλείας του ασκούσε λόγω της νεαρής του ηλικίας την αντιβασιλεία ο πρωθυπουργός Lu Buwei. Μια ανάμειξη του όμως σ' ένα σκάνδαλο με ήρωες τη μητέρα του Qin Shihuang και έναν υπηρέτη οδήγησε στην απομάκρυνσή του και στην επικράτηση του υπέρμαχου του Νομικισμού Li Si, στον οποίο αναφερθήκαμενωρίτερα και που έγινε ο πιο έμπιστος σύμβουλός του. Ο συνδυασμός του κύρους και της αποφασιστικότητας του βασιλιά με την πνευματική καλλιέργεια και τη διαχειριστική ικανότητα του Li Si συντέλεσε στην τελική νίκη του Qin και τη συνένωση της αυτοκρατορίας το 221 π.Χ. Η σκληρότητα και η αποφασιστικότητά του υπογραμμίζονται απ' όλες τις ιστορικές πηγές που όμως τονίζουν και τις αδυναμίες του, μια από τις οποίες ήταν η ανάγκη να επιβεβαιώνει συνεχώς τη δύναμή του με τεράστιες απτές αποδείξεις. Εντούτοις ο φόβος του θανάτου και η ακατάπαυστη μάταιη αναζήτηση του ελιξηρίου της αθανασίας και της Νήσου των Αθανάτων μεγάλωσαν την αβειαιότητα και τη δυσπιστία του προς τους ανθρώπους, που είχε αρχίσει με τη συνωμοσία της μητέρας του το 238 π.Χ., καθώς και τη δεισιδαιμονία του που τον έστρεψε προς μια περιθωριακή μορφή ταοϊστικής μαγείας. Η απόγνωση του τον εξώθησε σε πολλές υπερβολές και τον έκανε κάποτε έρμαιο κολάκων. Η μάταιη αυτή αναζήτηση που έγινε αιτία να στείλει πολλές αποστολές, σε μερικές από τις οποίες πήρε μέρος και ο ίδιος σε ωκεανούς και βουνά, στοίχισε βέβαια πολλά χρήματα και πολλές θυσίες σε ανθρώπινο δυναμικό, ιδιαίτερα στα τελευταία χρόνια της ζωής του όταν η έμμονη ιδέα του θανάτου τον κυρίευσε και τον απομόνωσε ουσιαστικά από τους ανθρώπους. Πολλοί άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους κατά τη διάρκεια των αποστολών αυτών, ενώ άλλοι καταδικάστηκαν σε θάνατο ή εξορία ή θάφτηκαν ζωντανοί εξαιτίας της αποτυχίας τους. Οι ιδέες και τα

Γενική άποψη του Λάκκου αρ. 1 με τις μορφές που έχουν αποκατασταθεί και τοποθετηθεί στην αρχική τους θέση.



συναισθήματα αυτά του αυτοκράτορα εξηγούν βέβαια ως ένα σημείο τις άνευ προηγουμένου προετοιμασίες του για την επέκεινα του τάφου ζωή. Σύμφωνα με τη συνήθεια της εποχής η κατασκευή του τάφου του άρχισε λίγο μετά την άνοδο του στο θρόνο του Qin και δεν ολοκληρώθηκε παρά μετά το θάνατο του το 206 π.Χ. Όταν κάποτε ένας σύμβουλος του απέδωσε τη αποτυχία μιας τέτοιας αποστολής το 212 π.Χ. στην επίδραση κακών πνευμάτων και τον συμβούλεψε ν' αλλάξει τακτικά τόπο διαμονής για να την απομακρύνει ο ιστορικός Shi Ji αναφέρει πως ο αυτοκράτορας διέταξε να χτιστούν διακόσια εβδομήντα ανάκτορα και περίπτερα που κάλυψαν αρκετή απόσταση από την πρωτεύουσα Xianyang για να μπορεί να μετακινείται συνεχώς. Η τιμωρία για την αποκάλυψη του τόπου διαμονής του ήταν η θανατική ποινή. Το γεγονός αυτό εξηγεί και το πώς οι σύμβουλοί του κατόρθωσαν αργότερα να αποκρύψουν για αρκετό διάστημα το θάνατό του.

Λίγο μετά την τελική του νίκη ο αυτοκράτορας άρχισε μια σειρά ταξίδια επιθεώρησης μέχρι και τις πιο απόμακρες γωνιές της αυτοκρατορίας του που στο τέλος της ζωής του κατάληξαν να είναι ένα απλό πρόσχημα για τη μανιασμένη αναζήτηση του ελιξηρίου της αθανασίας. Επιγραφές που αναφέρουν τις συχνά εξωφρενικές αποφάσεις του και τις δραστηριότητές του κατά τα ταξίδια του αυτά ρίχνουν άπλετο φως σε ορισμένες πτυχές του χαρακτήρα του, ιδιαίτερα στη πίστη του στην παντοδυναμία του και τις βίαιες αντιδράσεις του όταν κάτι τον εμπόδιζε να φτάσει στον προορισμό του. Σε μια περίπτωση μάλιστα που η θύελλα τον εμπόδιζε να επισκεφθεί ένα ναό πάνω στο όρος Xiang διέταξε να κόψουν όλα τα δέντρα του. Τέτοιες αντιδράσεις μπορεί να σχετίζονται και με μια ανάγκη ταύτισης με τους αθανάτους και ενίσχυσης της πεποίθησης στη θεία υπόστασή του. Η πιο ριζοσπαστική ίσως έκφραση απόρριψης των

παραδοσιακών αξιών και της γνώσης του παρελθόντος ήταν η δυσπιστία του προς τους αρχαιότερους φιλοσόφους που κατέληξε το 213 π.Χ. στο ολοκαύτωμα όλων των ιστορικών πηγών με την εξαίρεση των αρχείων του Qin καθώς και των ποιητικών και φιλοσοφικών έργων κατά προτροπή του συμβούλου του Li Si με το πρόσχημα πως η γνώση του παρελθόντος χρησιμοποιείται από μερικούς για να αμφισβητήσουν την εξουσία του παρόντος. Αν κάποιος τολμούσε να πει ένα παλιό τραγούδι ή να αναφερθεί σε κάποια πηγή του παρελθόντος η ποινή ήταν η δημόσια εκτέλεση. Άλλες ποινές για συναφή αδικήματα ήταν η δημόσια μαστίγωση και η σκληρή καταναγκαστική εργασία στο Σινικό Τείχος. Τα μόνα βιβλία που εξαιρέθηκαν από την καταστροφή ήταν όσα είχαν ως θέματά τους την ιατρική, τη μαντική και τη γεωργία. Πολλά αρχαιότερα φιλοσοφικά κείμενα, ιδιαίτερα των μαθητών του Κομφούκιου και του Mencius καταστράφηκαν κατά το ολοκαύτωμα αυτό, που δεν είναι όμως χωρίς προηγούμενο αφού ο Shang Yang, στις ιδέες του οποίου αναφερθήκαμε προωτέρα, είχε ήδη επιχειρήσει κάτι παρόμοιο κατά τον τέταρτο π.Χ. αιώνα στο Qin.

Ένα χρόνο αργότερα, το 212 π.Χ. ο παντοδύναμος αυτοκράτορας, που κυριευόταν όλο και περισσότερο από την απογοήτευση για την αποτυχία να βρεί το ελιξήριο της ζωής, άρχισε μια τεράστια επιχείρηση οικοδόμησης του ανακτόρου Arang για να ενισχύσει την κλονιζόμενη αυτοπεποίθησή του με μια επίδειξη εξωτερικής δύναμης. Στους εξώστες του ανακτόρου μπορούσαν να καθήσουν δέκα χιλιάδες άνθρωποι. Επτακόσιες χιλιάδες άντρες από όλη την επικράτεια καταδικασμένοι σε αναγκαστική εργασία, δουλεία και εννουχισμό επιστρατεύτηκαν για το χτίσιμο του ανακτόρου καθώς και του τάφου του αυτοκράτορα στο όρος Li. Αναφέρεται πως στο διάστημα της βασιλείας του χτίστηκαν επτακόσια συνολικά παλάτια.

Ο ιστορικός Shi Ji κάνει μια γλαφυρή περιγραφή του ταφικού τύμβου του αυτοκράτορα πάνω στο όρος Li που δεν έχει ανασκαφεί ακόμα και που φύλακές του ήταν οι πήλινοι στρατιώτες μέρος των οποίων παρουσιάζεται σ' αυτή την έκθεση. Απ' αυτόν μαθαίνουμε πως οι ανασκαφές και το χτίσιμο του τάφου άρχισαν αμέσως μετά την άνοδό του στο θρόνο του Qin. Οι άντρες που καταδικάστηκαν να εκτελέσουν αυτό το έργο έσκαψαν μέσα από τρία υπόγεια ρέματα και έχυσαν λυωμένο χαλκό για να χρησιμοποιηθεί για το εξωτερικό της σαρκοφάγου και γέμισαν τον τάφο με ομοιώματα ανακτόρων, περιπτέρων και γραφείων, καθώς και με περίτεχνα σκεύη, πολύτιμους λίθους και σπάνια αντικείμενα. Οι τεχνίτες διατάχθηκαν να τοποθετήσουν στην είσοδο βαλίστρες για να εκτοξεύουν βέλη εναντίον κάθε κλέφτη που θα προσπαθούσε να παραβιάσει την είσοδο. Αναπαραστάσεις όλων των ποταμών και παραποτάμων της αυτοκρατορίας φιλοτεχνήθηκαν από ασήμι, ενώ κάποιος μηχανισμός διευκόλυνε τη ροή τους μέσα στην αναπαράσταση του ωκεανού. Στο πάνω μέρος υπήρχαν αναπαραστάσεις αστερισμών και στο κάτω αναπαραστάσεις των περιοχών της γης. Κατασκευάστηκαν επίσης κεριά από λάδι φάλαινας για να καίνε ώσπου να πεθάνει και ο τελευταίος από τους θαμμένους μαζί με τον αυτοκράτορα. Κατά διαταγή του Δευτέρου Αυτοκράτορα στον τάφο του Πρώτου Αυτοκράτορα θάφτηκαν μαζί του όλες οι ερωμένες του που δεν είχαν γιούς, ενώ οι τεχνίτες και οι εργάτες που ήταν υπεύθυνοι για το μηχανικό εξοπλισμό του έργου κρίθηκαν επικίνδυνοι γιατί μπορούσαν να αποκαλύψουν το μυστικό και σε άλλους και φυλακίστηκαν ζωντανό μέσα στον τάφο όταν έκλεισε πίσω τους και η τελευταία πύλη.

Πέρα όμως από τις γραφικές και κάποτε και ανατριχιαστικές αυτές λεπτομέρειες ο Qin Shihuang Di ήταν αναμφισβήτητα ένας ηγέτης εξαιρετικά προικισμένος και διορατικός. Αφού νίκησε όλα τα αντιμαχόμενα κράτη επιδόθηκε στο τεράστιο έργο της ενοποίησης και της σταθεροποίησης της αυτοκρατορίας. Πίστευε πως σκληροί και άτεγκτοι νόμοι και αυστηρή προσήλωση στη σύγχρονη τάξη ήταν τα μόνα μέσα για να επιβληθεί η ενότητα και η αίσθηση του κοινού σκοπού σε μια αυτοκρατορία τσακισμένη από τους πολέμους και τον καταταμαχισμό. Μια σειρά από διατάγματα που εκδόθηκαν τον πρώτο χρόνο της αυτοκρατορίας του το 221 π.Χ. επέβαλαν την τυποποίηση όλων των εκφάνσεων της διακυβέρνησης και της κοινωνίας με επέκταση και σε ασυνήθιστες λεπτομέρειες. Στα μέτρα αυτά συγκαταλέγεται και η τυποποίηση της γραφής, των νομισμάτων, των μέτρων και των σταθμών και ακόμα και των αξόνων των αρμάτων. Η μεγαλύτερη όμως συνεισφορά του στη διακυβέρνηση της Κίνας ήταν η αποκατάσταση της ενότητας και της κεντρικής εξουσίας και η κατάργηση του φεουδαρχικού συστήματος. Η νομιμοποίηση της κατοχής γης από όλους τους κατοίκους της αυτοκρατορίας, που είχε βέβαια αρχίσει με τις μεταρρυθμίσεις του Shang Yang στα μέσα του τέταρτου αιώνα π.Χ. ήταν ένα ακόμα βήμα προς την κατάργηση της φεουδαρχίας. Δημιουργήθηκε έτσι μια τάξη γαιοκτημόνων και αυτό οδήγησε στην εξαφάνιση του χωρικού-αγρότη.

Η ασφάλεια της νέας αυτοκρατορίας απασχόλησε κατ' εξοχήν τον Qin Shihuang Di. Για το σκοπό αυτό χτίστηκαν διάφορα οχυρωματικά έργα και οι συγκοινωνίες επεκτάθηκαν και βελτιώθηκαν, ενώ δημιουργήθηκε και ένα αυτοκρατορικό οδικό δίκτυο σε μια χωρίς προηγούμενο κλίμακα. Το σπουδαιότερο και πιο εντυπωσιακό όμως

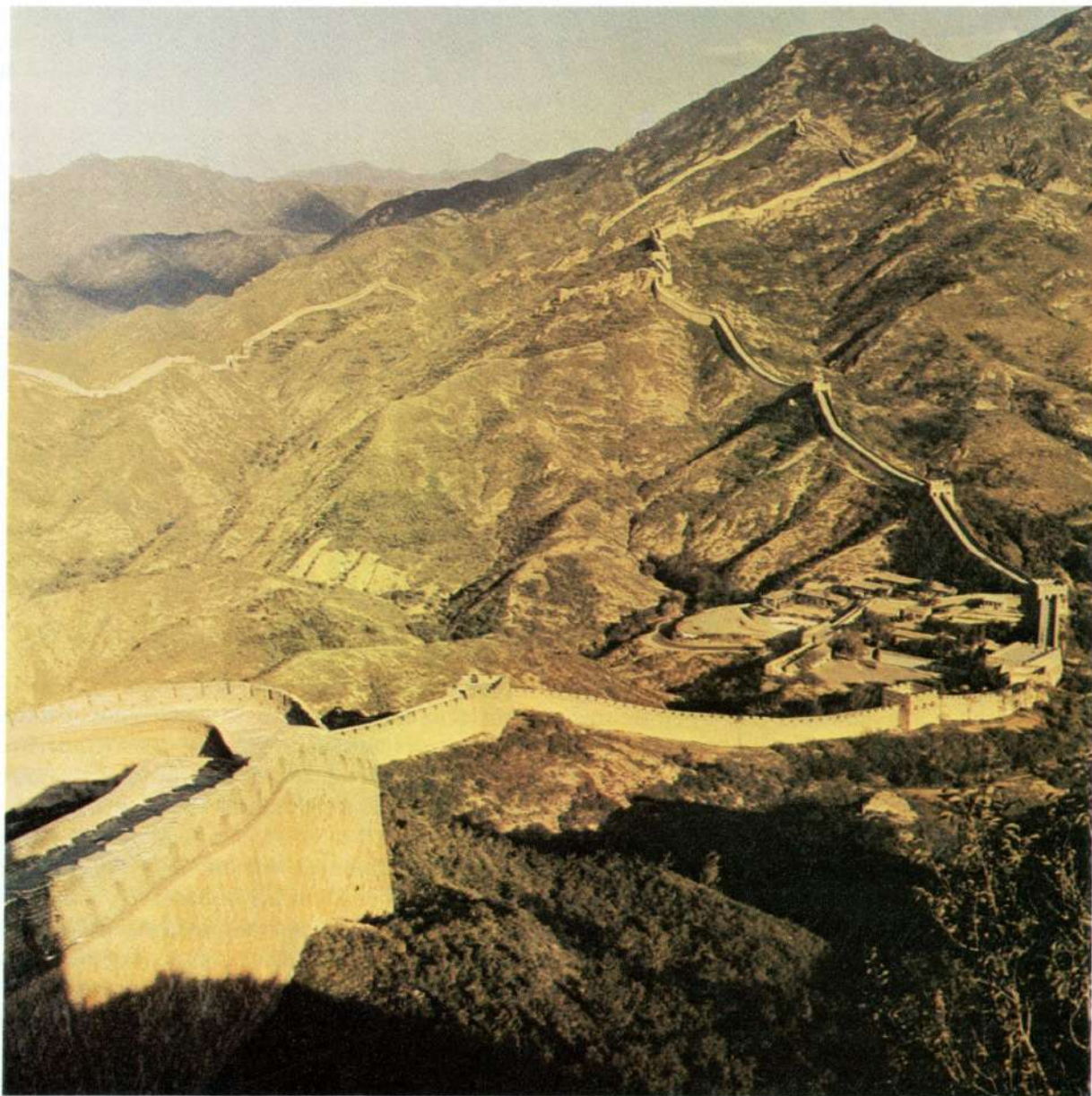


επίτευγμα του αυτοκράτορα στον τομέα αυτό ήταν η ανοικοδόμηση και επέκταση του Σινικού Τείχους. Για την ολοκλήρωση του τεράστιου αυτού έργου τέθηκε σε αναγκαστική εργασία μια τεράστια δύναμη καταδίκων και αξιωματικών σε δυσμένεια. Ορισμένα τμήματα του Σινικού Τείχους είχαν βέβαια χτιστεί ήδη στα χρόνια της Δυναστείας Zhou για την απόκρουση των επιδρομών των νομαδικών φυλών της βόρειας στέπας. Η ολοκληρωμένη όμως μορφή του τείχους που ήταν πριν και αποσπασματικό και αναποτελεσματικό οφείλεται στον πρώτο αυτοκράτορα που το μετέβαλε σε μια συνεχή οχυρωματική γραμμή με μήκος πάνω από 3000 χιλιόμετρα που εκτεινόταν από τις ερήμους της Κεντρικής Ασίας στα δυτικά ως τα ανατολικά παράλια στα βορειοανατολικά του Πεκίνου. Ο αυτοκράτορας ανάθεσε την επίβλεψη του χτισίματος του τείχους στο στρατηγό Meng Tian, που είχε διακριθεί ως αρχηγός των αυτοκρατορικών δυνάμεων και είχε κατορθώσει να υποτάξει τους Τάρταρους Xiung-Nu. Οι πληροφορίες που έχουμε για το συνολικό αριθμό των ανθρώπων που μόχθησαν για την κατασκευή του Σινικού Τείχους είναι αρκετά διαφορετικές, φαίνεται όμως πως ήταν τουλάχιστον 250.000. Η ακατάπαυστη όμως και εξαιρετικά εντατική δραστηριότητα του επέβαλε ο αυτοκράτορας για την ολοκλήρωση του τεράστιου προγράμματός του, η αναγκαστική εργασία και η βαριά φορολογία είχαν ήδη προ του 210 π.Χ. εξαντλήσει και το ανθρώπινο δυναμικό και τους οικονομικούς πόρους της αυτοκρατορίας, που δεν επαρκούσαν πια ούτε για τις ανάγκες της διακυβέρνησης ούτε για την ικανοποίηση των επιθυμιών του μονάρχη. Η οργή και η αγανάκτηση εξελίχθηκαν σταδιακά σε ταραχές και εξεγέρσεις.

Ο Qin Shihuang Di πέθανε το 210 π.Χ. μακριά από την πρωτεύουσα Xianyang σε κάποιο από τα ταξίδια επιθεώρησης διαφόρων περιοχών της αυτοκρατορίας. Ο Li Si, που ήταν μαζί του, προσπάθησε να αποκρύψει το γεγονός φοβούμενος μη χάσει τον έλεγχο της κατάστασης και ξεσπάσουν αγώνες διαδοχής μεταξύ των πριγκιπων. Ο αυτοκράτορας είχε βέβαια αφήσει ως διάδοχό του το γιο του πρίγκηπα Fu Su με ένα γράμμα του οποίου τη φύλαξη και ασφαλή παράδοση ανάθεσε στον ευνούχο Zhao Gao, Επιθεωρητή των Αρμάτων. Ο αξιωματούχος όμως αυτός είχε όπως και ο Li Si διαφορετικές επιδιώξεις και προτιμούσε ως διάδοχο τον άλλο γιο του αυτοκράτορα Hu Hai στον οποίο είχε διδάξει γραφή και για το λόγο αυτό θα μπορούσε να επηρεάσει πιο εύκολα. Συνωμότησε έτσι με το Li Si και παραχάραξαν μαζί ένα διάταγμα που όριζε ως διάδοχο του το Hu Hai, εξαναγκάζοντας παράλληλα το Fu Su σε αυτοκτονία. Ο Hu Hai ανέβηκε στο θρόνο σε ηλικία εικοσιενός έτους και ο Qin Shihuang Di θάφτηκε στο όρος Li.

Ο Hu Hai προσπάθησε να συναγωνιστεί τον πατέρα του και να συνεχίσει την οικοδόμηση ανακτόρων και μνημείων που είχε αρχίσει εκείνος παρά το δυσβάστακτο κόστος σε υλικό και ανθρώπινο δυναμικό και επέβαλε την ακόμα αυστηρότερη τήρηση των νόμων. Για τους λόγους αυτούς λίγους μόνο μήνες μετά την ανάληψη της αρχής από το Δεύτερο Αυτοκράτορα ξέσπασαν εξεγέρσεις ενάντια στις σπατάλες και υπερβολές της δυναστείας που κλόνισαν σοβαρά τα θεμέλια της αυτοκρατορίας. Πολλοί αξιωματούχοι δολοφονήθηκαν, ιδιαίτερα στις απομακρυσμένες ανατολικές επαρχίες. Τη στιγμή αυτή εκμεταλλεύτηκε ο Zhao Gao για τη προώθηση των προσωπικών του συμφερόντων με αποτέλεσμα να εκλεγεί πρωθυπουργός το 208 π.Χ. Μια από τις πρώτες πράξεις του ήταν να καταδικάσει το συνεργάτη του στη συνωμοσία Li Si σε θάνατο. Τον ίδιο χρόνο και λίγο αργότερα πέντε επαρχίες όρισαν δικούς τους πρίγκηπες σαν ένα είδος διακήρυξης της ανεξαρτησίας τους από την αυλή της δυναστείας Qin, ενώ ανατολικότερα επαναστατικά στρατεύματα άρχισαν την προέλαση προς την Xianyang. Στις επιπλήξεις για τη μη κατάπνιξη της εξέγερσης ο Zhao Gao απάντησε με μια συνωμοσία μαζί με το γαμπρό του Yen Lo για την ανατροπή του. Το 207 π.Χ. ο Yen Lo ήρθε σε σύγκρουση με τον αυτοκράτορα, τον εκθρόνισε και τον καταδίκασε σε θάνατο παρά τις παρακλήσεις του να τον αφήσουν να ζήσει σαν απλός πολίτης. Προτού επέμβει ο στρατός ο Δεύτερος Αυτοκράτορας αυτοκτόνησε και τον διαδέχτηκε ο γιός του μεγαλύτερου αδελφού του Zi Ying ως Τρίτος Αυτοκράτορας, που πανικόβλητος μπροστά στη διάλυση της αυτοκρατορίας διέταξε τη δολοφονία του Zhao Gao. Εντούτοις οι προσπάθειές του να αποκαταστήσει την τάξη απέτυχαν. Τον επόμενο χρόνο, το 206 π.Χ. ο Τρίτος Αυτοκράτορας υποχώρησε μπροστά στους επαναστάτες υπό την αρχηγία του Liu Bang, ιδρυτή της ένδοξης Δυναστείας Han (206-π.Χ.-220μ.Χ.) που κυβέρνησε τη χώρα για τετρακόσια περίπου χρόνια, μια από τις μακρότερες και ενδοξότερες περιόδους της ιστορίας της Κίνας. Η περίοδος της Δυναστείας Han παρομοιάστηκε με εκείνη της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και αποκατέστηκε την ενότητα και την ιστορική συνέχεια καθώς και τα αρχαία κείμενα και τη διδασκαλία του Κομφούκιου. Οι ριζοσπαστικές όμως αλλαγές που είχε επιφέρει ο Πρώτος Αυτοκράτορας έκαναν αδύνατη την αποκατάσταση των διαφόρων κρατών στη μορφή που είχαν πριν από το 221 π.Χ. Η επικράτηση εξάλλου του Liu Bang, ενός άντρα ταπεινής καταγωγής, έχει ίσως κάποια σχέση και με την επιθυμία των Κινέζων να απαλλαγούν από την απολυταρχία.

Άποψη του Μεγάλου Σινικού Τείχους το χτίσιμο του οποίου υπήρξε ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα του Κιν Σουχουάνγκ. Η φωτογραφία αυτή δείχνει μέρος του τμήματος του τείχους που έχει αποκατασταθεί κοντά στην πύλη Νανκίγκ βορειοδυτικά του Πεκίνου.



Η εποχή της διακυβέρνησης της αυτοκρατορίας από τη Δυναστεία Qin υπήρξε βέβαια θυελλώδης και τα επιτεύγματά της ήταν εξαιρετικά σημαντικά παρόλο που η διάρκειά της ήταν σύντομη αφού δεν ξεπέρασε συνολικά τα δεκαπέντε χρόνια (221-206 π.Χ.) Αντιπροσωπεύει μια αποφασιστική τομή στην ιστορία της Κίνας και γιατί έβαλε τα θεμέλια της αυτοκρατορίας και γιατί η γραφειοκρατική μορφή του πολιτεύματος που αναπτύχθηκε στα χρόνια εκείνα αποτέλεσε το πρότυπο της μετέπειτα πολιτικής οργάνωσης της χώρας, που διατηρήθηκε σχεδόν ως την εποχή μας. Η ιστορική σημασία της ενοποίησης της αυτοκρατορίας, που άρχισε ο πρώτος αυτοκράτορας και συμπλήρωσε ο ιδρυτής της Δυναστείας Han Liu Bang, έδειξε στους Κινέζους την αξία της ενότητας. Από το 221 π.Χ. και πέρα η χώρα έμεινε ενωμένη για χρονικά διαστήματα μεγαλύτερα από εκείνα κατά τα οποία ήταν διαιρεμένη.

ε) Η ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΠΗΛΙΝΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

Η ανακάλυψη του ταφικού χώρου και του Πήλινου Στρατού αποτελεί τη συγκλονιστικότερη έκφραση της δύναμης και της ιδεολογικής τοποθέτησης του Πρώτου Αυτοκράτορα της Κίνας. Πληροφορίες και περιγραφές υπήρχαν βέβαια στις ιστορικές πηγές και η θέση του τάφου ήταν γνωστή από τον ταφικό τύμβον ύψους 40 μέτρων κάτω από τον οποίο υπάρχει και το μασωλείο του που δεν έχει ανασκαφεί ακόμα. Οι περιγραφές μιλάνε για το τεράστιο μέγεθός του, το χάρτη της αυτοκρατορίας, τα οχυρωματικά έργα και τα αγάλματα των κυριότερων αξιωματούχων της αυλής που υπήρχαν εκεί. Η περιοχή της πόλης Χίαν, που αποτέλεσε τη έδρα τόσων ενδόξων δυναστειών, όλη η έκταση ως τη μικρή πόλη Lintong που απέχει από αυτή 35 περίπου χιλιόμετρα καθώς και το όρος Li με τον ταφικό τύμβο του αυτοκράτορα είχαν ήδη από το 1961 ανακηρυχτεί «προστατευμένη αρχαιολογική περιοχή». Ο τάφος του αυτοκράτορα είχε τη μορφή ενός υπόγειου παλατιού με προστατευτικά τείχη μήκους μεγαλύτερου από 2000 μέτρα και πλάτους περίπου 1000 μέτρων. Μέσα στην εκτεταμένη αυτή περιοχή υπήρχε ένα εσωτερικό τείχος που περιέκλειε τον ταφικό τύμβο και ο Πήλινος Στρατός βρέθηκε ανατολικά απ' αυτό.

Ο Πήλινος Στρατός είχε τοποθετηθεί μέσα σε τρεις ταφικούς λάκκους σε απόσταση 1 1/4 χιλιομέτρου από τον ταφικό τύμβο και η θέση αυτή επιβεβαιώνει την άποψη πως είχε ως σκοπό τη φύλαξη και προστασία του τάφου.

Στο Zheng Zhuan, ένα χωριό στα βορειοδυτικά του μασωλείου, μερικά αποδεικτικά στοιχεία δίνουν μια ιδέα για το ανθρώπινο δυναμικό και τον υλικό εξοπλισμό που χρησιμοποιήθηκε για το χτίσιμο, ενώ στην ευρύτερη περιοχή του βρέθηκαν τάφοι με κόκκαλα εργατών που φαίνεται πως ήταν καταδικασμένοι σε αναγκαστική εργασία και επιστρατευμένοι από όλη την αυτοκρατορία που πέθαναν κατά την κατασκευή του. Άλλες ενδείξεις επιτρέπουν τον εντοπισμό ταφικών κτιρίων και βωμών για θυσίες. Η οικοδόμηση του συνόλου φαίνεται πως άρχισε σύμφωνα με το έθιμο με την άνοδο του Πρώτου Αυτοκράτορα το θρόνο του Qin, ολοκληρώθηκε όμως μόνο στο διάστημα της βασιλείας του Δεύτερου Αυτοκράτορα, χρειάστηκαν δηλαδή για το έργο αυτό 30-39 χρόνια. Πέντε μεμονωμένες πήλινες μορφές, μια από τις οποίες περιλαμβάνεται και στην έκθεση (αρ. κατ. 32) είχαν ήδη ανακαλυφθεί μεταξύ του 1932 και του 1970, οι πρώτες όμως ενδείξεις που οδήγησαν στην ανακάλυψη του Πήλινου Στρατού ήρθαν όπως αναφέραμε ήδη στο φως το Μάρτιο του 1974, κατά τη διάρκεια γεωτρήσεων που έκαναν χωρικοί της περιοχής για να βρουν νερό. Οι ανασκαφές που άρχισαν αμέσως και εξακολούθησαν τα επόμενα χρόνια αποκάλυψαν τους τρεις ταφικούς λάκκους που μέσα τους υπολογίζεται πως είχαν τοποθετηθεί πάνω από 7000 στρατιώτες. Όλοι οι λάκκοι δεν έχουν το ίδιο σχήμα και μέγεθος, ο τρόπος όμως της κατασκευής τους είναι ο ίδιος. Ο πρώτος (αρ. 1) που είναι και ο μεγαλύτερος έχει σχήμα ορθογώνιο και περιείχε το μεγαλύτερο μέρος του Πήλινου Στρατού. Ο δεύτερος (αρ. 2) βρίσκεται σε απόσταση 20 περίπου μέτρων στα βόρεια του πρώτου, έχει πιο ακανόνιστο σχήμα και περιείχε ένα μικρό σώμα στρατού που αποτελείται από διάφορα τάγματα πεζικού και ιππικού. Ο τρίτος (αρ. 3) βρέθηκε στα δυτικά του δεύτερου και αποτελούσε, όπως φαίνεται, το σημείο απ' όπου δίνονταν οι διαταγές, περιείχε δε κατά κύριο λόγο αξιωματικούς και φρουρούς. Η όλη διάταξη του Πήλινου Στρατού δείχνει πως οι μορφές έβλεπαν προς τα ανατολικά, με την πλάτη γυρισμένη προς τον τάφο, πράγμα που φαίνεται να επιβεβαιώνει την άποψη πως πρόκειται για φρουρούς της εισόδου του τάφου του αυτοκράτορα. Οι τρεις λάκκοι είχαν βάθος πέντε ως επτά μέτρα και οι μορφές είχαν τοποθετηθεί σε ένα είδος διαδρόμων σε άξονα από τα ανατολικά προς τα δυτικά. Οι διάδρομοι είχαν τοίχους και κεραμική επένδυση του δαπέδου πάνω στο οποίο είχαν τοποθετηθεί οι μορφές. Μια ξύλινη κατασκευή περιέβαλλε τους διαδρόμους και προστάτευε τις μορφές που σκεπάστηκαν τελείως από χώμα. Η πρόσβαση στους λάκκους γινόταν με επικλινείς δρόμους.

Οι διαστάσεις του Λάκκου αρ. 1 είναι 210X62μ υπολογίζεται δε πως μέσα σ' αυτόν είχαν τοποθετηθεί 6000 στρατιώτες και άλογα. Μια εμπροσθοφυλακή από 204 στρατιώτες που ήταν αρχικά οπλισμένοι με αληθινά τόξα και βαλίστρες κάλυπτε το ανατολικό άκρο. Αμέσως πίσω απ' αυτή είχαν τοποθετηθεί τέθριππα άρματα και στρατιώτες με ή χωρίς πανοπλία, οπλισμένοι με εγχειρίδια, δόρατα και πελέκεις. Το κύριο σώμα του στρατού κατελάμβανε τον υπόλοιπο λάκκο και το αποτελούσαν στρατιώτες με ή χωρίς πανοπλία παραταγμένοι σε εννέα φάλαγγες με οριζόντιες σειρές καθεμιά από τις οποίες περιελάμβανε τέσσερις άνδρες, ενώ δύο άλλες φάλαγγες αποτελούνταν από μεμονωμένους στρατιώτες τον ένα πίσω από τον άλλο. Οι σχηματισμοί αυτοί είχαν τοποθετηθεί στο βόρειο και στο νότιο μέρος. Εξωτερικά είχαν τοποθετηθεί και στις τρεις σειρές 918 συνολικά στρατιώτες οπλισμένοι με βαλίστρες στραμμένοι προς τα έξω για να προστατεύουν τις πλευρές και την οπισθοφυλακή του στρατού.

Το σχήμα του Λάκκου αρ. 2 δεν ήταν ομοιόμορφο, η κύρια όμως περιοχή του είναι περίπου ορθογώνια με διαστάσεις 84X60 μέτρα και με μια ορθογώνια περιοχή που προεξέχει στη βορειοανατολική γωνία. Αν και σ' αυτό το

Άποψη της ανασκαφής λίγο μετά την ανακάλυψη του Λάκκου αρ. 1



λάκκο βρέθηκαν πολύ λιγότερες μορφές, εντούτοις αυτές παρουσιάζουν μεγαλύτερη ποικιλία και ιδιαίτερο ενδιαφέρον γιατί πρόκειται ίσως για ένα εξειδικευμένο σώμα στρατού. Η βορειοανατολική προεξοχή αποτελείται από τοξότες που γονατίζουν, παραταγμένους σε τέσσερις φάλαγγες με οριζόντιες σειρές κατά ζεύγη. Ο συνολικός αριθμός των μορφών αυτών είναι 162. Το τμήμα αυτό περιέβαλλαν 112 όρθιοι τοξότες οπλισμένοι με βαλίστρες. Και οι όρθιοι και οι γονατιστοί στρατιώτες βλέπουν προς τα ανατολικά. Τέσσερις φάλαγγες με διάταξη από τα ανατολικά προς τα δυτικά είναι παραταγμένες αμέσως πίσω από την εμπροσθοφυλακή και περιλαμβάνουν 25 άρματα και άλογα, ηνίοχους, ιππείς και άλογα ιππικού, στρατιώτες με πανοπλία και πεζούς. Οι τάξεις του ιππικού που αποτελούνται από οριζόντιες σειρές από τέσσερα άλογα είναι παραταγμένες κυρίως στις τρεις βορειοδυτικές φάλαγγες, ενώ δύο ομάδες ακόμα από τέσσερα άλογα έχουν παραταχθεί πίσω από τις νότιες φάλαγγες. Στα νότια του σχηματισμού αυτού βρίσκεται μια περίπου τετράγωνη περιοχή που την καταλαμβάνουν οχτώ φάλαγγες που βλέπουν επίσης προς τα ανατολικά, οχτώ άρματα και τέσσερα άλογα από άρματα. Η κάθε φάλαγγα αποτελείται συνολικά από 64 άρματα και 256 άλογα. Κάθε άρμα είχε αρχικά ένα ηνίοχο και δυό ακόμα μορφές που κρατούσαν επιμήκη όπλα και το σύνολό τους περιελάμβανε 192 μορφές. Υπολογίζεται πως ο Λάκκος αρ. 2 περιείχε 1400 περίπου μορφές και 89 άρματα. Η ίδια ποικιλία που υπάρχει στους τύπους των μορφών διαπιστώνεται και στα όπλα. Στις μορφές συγκαταλέγονται ιππείς και άλογα, άλογα και άρματα, τοξότες που γονατίζουν, ηνίοχοι και μορφές που τους συνοδεύουν μέσα στο άρμα και πεζοί, ενώ τα όπλα είναι τόξα, βαλίστρες, πελέκεις, εγχειρίδια, βέλη, ξίφη και δόρατα. Εκτός από τα όπλα, μέσα στο Λάκκο αρ. 2 βρέθηκαν ακόμα μπρούντζινοι μεντεσέδες από τις πόρτες που έκλειναν την πρόσβαση προς τον επικλινή δρόμο και μπρούντζινα μέρη και εξαρτήματα αρμάτων καθώς και ενδείξεις για διακόσμησή τους με λάκκα.

Ο Λάκκος αρ. 3 βρέθηκε λίγο πίσω από το δεύτερο και είναι ο μικρότερος από τους τρεις. Έχει σχήμα U και βλέπει προς τα δυτικά, ενώ οι μορφές ακολουθούν το σχηματισμό του υπόλοιπου στρατού και βλέπουν προς τα ανατολικά. Οι διαστάσεις του λάκκου είναι 17,6X21,6μ. Μπροστά, δηλαδή στο ανατολικό άκρο του και απέναντι από την πιθανή θέση της εισόδου, βρίσκεται ένα άρμα με ουρανό ακολουθούμενο από τέσσερις στρατιώτες με πανοπλία και πλήρη στρατιωτική εξάρτηση. Στο βόρειο και στο νότιο πλευρικό θάλαμο, που αντιστοιχούν στα δυό σκέλη του σχήματος U, είχαν τοποθετηθεί δυνάμεις από 64 συνολικά στρατιώτες με πανοπλία. Ο λάκκος είχε διακόσμηση που θύμιζε

στρατιωτική σκηνή και το γεγονός αυτό μαζί με την ύπαρξη των διακοσμημένων αρμάτων με τον ουρανό καθώς και το μικρό αριθμό επίλεκτων μορφών δείχνουν ότι πρόκειται για το σημείο από το οποίο δίνονταν διαταγές στο ολόκληρο το στρατό. Η θέση του στο βορειοδυτικότερο σημείο και η όλη παράταξη του εξασφάλιζαν επίσης την προστασία των δύο μεγαλύτερων λάκκων.

Μεταξύ των Λάκκων αρ. 2 και 3 βρέθηκε ένας ακόμα ορθογώνιος λάκκος χωρίς όμως ειδική κατασκευή ούτε στρατιώτες και αυτό ίσως δείχνει πως η κατασκευή που Πήλινου Στρατού δεν ολοκληρώθηκε ποτέ. Ο στρατός που περιγράψαμε θα φύλαγε τη βορειοανατολική είσοδο της «Οδού των Πνευμάτων» που οδηγούσε προς την είσοδο του τάφου, θα έπρεπε όμως ένα άλλο στράτευμα να φυλάει τη νοτιοανατολική είσοδο και αυτό δε βρέθηκε ακόμα. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς των αρχαιολόγων που βασίζονται στα ανασκαφικά δεδομένα και οι τρεις λάκκοι περιείχαν τουλάχιστον 7000 στρατιώτες διαφόρων τύπων, πάνω από 500 άλογα και πάνω από 500 άρματα.

Οι ιστορικές πηγές αναφέρουν πως ο τάφος του Qin Shihuang Di και ο Πήλινος Στρατός υπέστησαν επίθεση κατά τις εξεγέρσεις που σημάδεψαν το τέλος της Δυναστείας Qin το 206 π.Χ. Το μανσωλείο του ανοίχτηκε και μετά από τριάντα μέρες λεηλασίας δεν είχαν μπορέσει να εξαντλήσουν το περιεχόμενό του. Στη συνέχεια έλυωσαν τη σαρκοφάγο για να πάρουν το μπρούντζο και έβαλαν φωτιά που έκαψε πάνω από τον τάφο επί ενενήντα μέρες. Ο τάφος δεν έχει βέβαια ανασκαφεί ακόμα, ίχνη όμως φωτιάς βρέθηκαν στους ταφικούς λάκκους. Ο Λάκκος αρ. 1 έχει σήμερα στεγαστεί και αποτελεί υπαίθριο μουσείο που μαζί με ένα άλλο μικρό μουσείο στο χώρο, όπου παρουσιάζεται μια επιλογή από μορφές και υλικό που βρέθηκε στις ανασκαφές, άνοιξαν τις πύλες τους στο κοινό την 1η Οκτωβρίου 1979. Η ανασκαφή των Λάκκων αρ. 2 και 3 δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα.

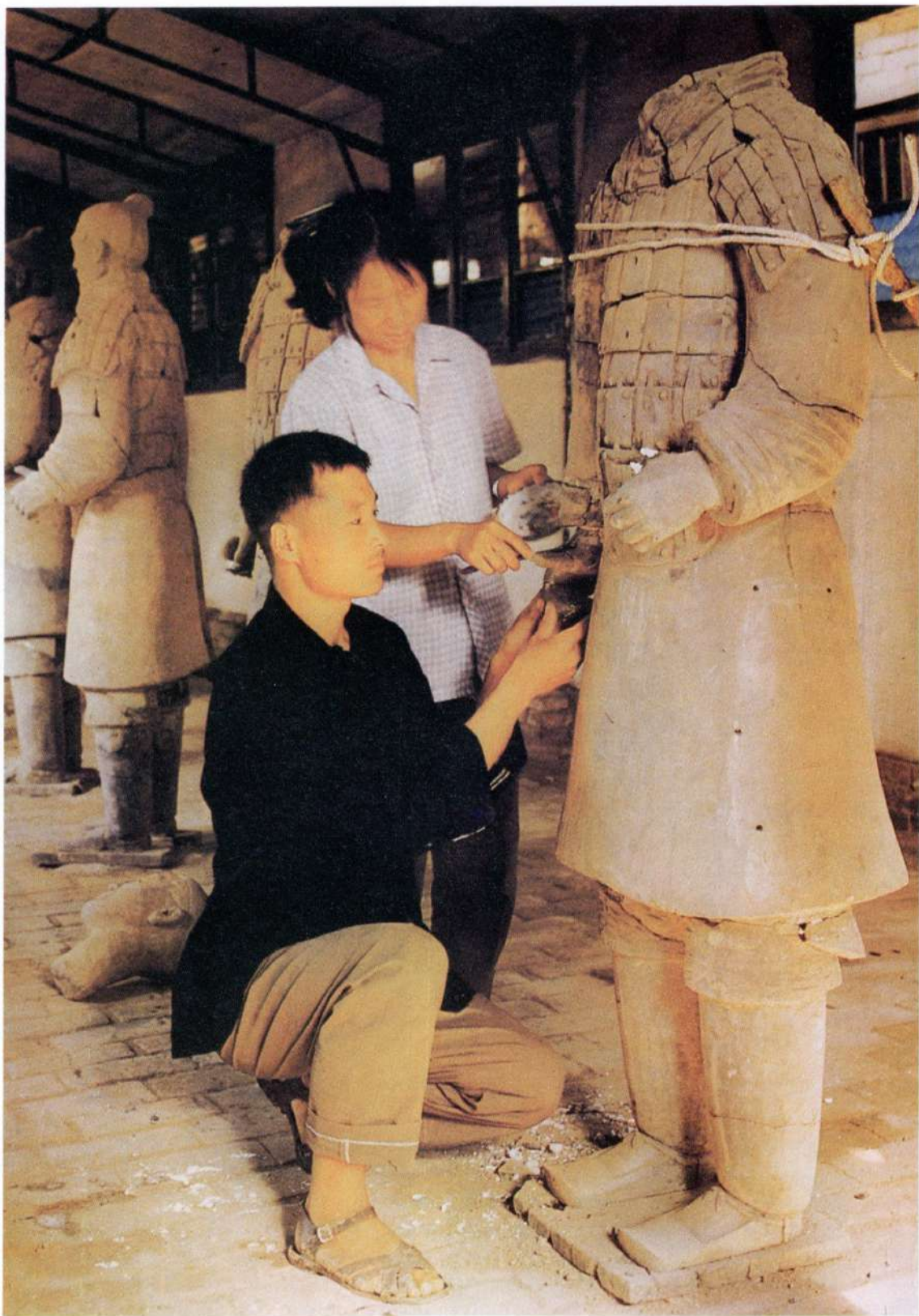
Και οι στρατιώτες και τα άλογα είχαν κατασκευαστεί από πηλό ψημένο σε υψηλή θερμοκρασία που το χρώμα του ποικίλλει από το γκριζωπό ως το κοκκινωπό, πράγμα που δείχνει ίσως πως δεν προερχόταν πάντα από την ίδια πηγή. Για την κατασκευή ενός τόσο τεράστιου αριθμού μορφών θα πρέπει να χρησιμοποιήθηκαν πολλά εργοστάσια και κλιβανοί της περιοχής Xianyang-Xian-Lintong που όμως δεν έχουν βρεθεί ακόμα.

Όλες οι μορφές έχουν κατασκευαστεί με την ίδια μέθοδο: τα σώματα, τα κεφάλια και τα χέρια είναι κοίλα και τα πόδια είναι συμπαγή. Θα πρέπει να χρησιμοποιήθηκαν ξεχωριστά καλούπια για τα διάφορα μέρη που στη συνέχεια συναρμολογήθηκαν πριν από την όπτηση. Όλες οι αρθρώσεις έχουν ενισχυθεί με δακτύλιους από πηλό, ενώ οι βάσεις κατασκευάστηκαν και ψήθηκαν χωριστά και στη συνέχεια προσαρτήθηκαν στις τελειωμένες μορφές πριν από τον όπτηση. Το κάθε κεφάλι κατασκευάστηκε από δύο διαφορετικά καλούπια που συγκολλήθηκαν επίσης πριν από την όπτηση. Χαρακτηριστικά όπως τα αυτιά, η μύτη και τα μαλλιά θα πρέπει να προστέθηκαν στην συνέχεια.

Για να συμπλήρωση των χαρακτηριστικών του προσώπου τοποθετήθηκε ένα στρώμα λεπτού πηλού πάνω από το κεφάλι και το στόμα, τα μάτια, τα μουστάκια, το γένια, τα αυτιά και οι λεπτομέρειες της κόμμωσης συμπληρώθηκαν με το χέρι, χρησιμοποιώντας ένα μικρό κομμάτι μπαμπού. Υπάρχει μια γενική ομοιομορφία στα χαρακτηριστικά του προσώπου όλων των τύπων των μορφών, κανένα όμως δεν είναι όμοιο με ένα άλλο και αυτό ενισχύει την εντύπωση πως τα ατομικά χαρακτηριστικά συμπληρώθηκαν με το χέρι. Ένα άλλο λεπτό στρώμα πηλού τοποθετήθηκε πάνω από το σώμα και οι λεπτομέρειες του ενδύματος και της πανοπλίας καθώς και τα κορδόνια των παπουτσιών συμπληρώθηκαν επίσης με το χέρι. Με τον ίδιο τρόπο κατασκευάστηκαν και τα άλογα, που έχουν στρογγυλές οπές στα πλάγια που προστέθηκαν μετά την όπτηση για να μπορούν να φεύγουν οι ατμοί και τα αέρια. Και οι στρατιώτες και τα άλογα έχουν περίπου φυσικό μέγεθος.

Όλοι οι τύποι στρατιωτών και αλόγων δείχνουν μια ομοιομορφία στο μέγεθος, το σχήμα και την τεχνολογία που υποδηλώνει μάλλον πως χρησιμοποιήθηκαν μέθοδοι μαζικής παραγωγής. Και τα άλογα των αρμάτων και εκείνα του ιππικού ανήκουν την ίδια ράτσα, που έχει σχέση με το μογγολικό πόνεϊ και τα γενικά τους χαρακτηριστικά είναι κοινά. Οι διαφορές στην απόδοση τείνουν ίσως να τονίσουν την υπεροχή των αλόγων του ιππικού. Οι μορφές όλων των αλόγων παρουσιάζουν κάποια στατικότητα γιατί οι οπλές μοιάζουν καρφωμένες στο έδαφος. Εντούτοις τα άλογα των αρμάτων σκύβουν αρκετά μπροστά, σε μια υποδήλωση της προσπάθειας να σηκώσουν το φορτίο τους ενώ τα άλογα του ιππικού είναι στητά. Οι πιο χτυπητές διαφορές μεταξύ των δύο τύπων υπάρχουν στη σέλα και το σαμάρι των αλόγων του ιππικού, ενώ χαρακτηριστική είναι η απουσία αναβολέων που φαίνεται πως δεν χρησιμοποιήθηκαν την εποχή εκείνη στην Κίνα.

Οι πηλίνοι στρατιώτες ανήκουν σε επτά διαφορετικούς τύπους με διαφορές στις λεπτομέρειες. Οι επτά αυτοί τύποι είναι: αξιωματικός, τοξότης που γονατίζει, ιππέας, ηνίοχος, πεζός με πανοπλία, πεζός χωρίς πανοπλία και όρθιος



Συντηρητές που ασχολούνται με την αποκατάσταση ενός στρατιώτη με πανοπλία. Τα κεφάλια των μορφών αυτών κατασκευάστηκαν και ψήθηκαν χωριστά.

τοξότης με βαλίστρα. Οι διαφορές στη θέση των χεριών έχουν σχέση με τον τύπο του όπλου του καθενός. Η εκπληκτική προσοχή στην απόδοση των λεπτομερειών των ενδυμάτων, των κομμώσεων και των καλυμμάτων της κεφαλής διευκολύνει τη διάκριση των διαφόρων τάξεων του στρατού και δίνει πολύτιμες πληροφορίες για την τεχνολογία, τη μόδα και τις πανοπλίες της εποχής αυτής.

Οι πανοπλίες των στρατιωτών ανήκουν σε δύο διαφορετικούς τύπους. Ο πρώτος είναι μια μακριά στολή που καλύπτει το στήθος, το στομάχι και την πλάτη και έχει ξεχωριστές επωμίδες (αρ. κατ. 2,3,6.). Ο δεύτερος τύπος έχει το ίδιο μήκος αλλά τα ελάσματα του θώρακα φθάνουν μέχρι το μεσαίο και το κάτω μέρος της πανοπλίας και μέχρι τα καλύμματα των ώμων. Ο τρίτος τύπος χαρακτηρίζει την τάξη των αξιωματικών και περιλαμβάνει παραλλαγές που φορούν την πανοπλία μόνο μπροστά και άλλες που τη φορούν μπροστά και πίσω. Οι ιππείς φορούν πανοπλία που μοιάζει με τον πρώτο τύπο, είναι όμως λίγο πιο κοντή και δεν έχει επωμίδες για να μπορούν να ιππεύουν. Οι ηνίοχοι φορούν άλλες παραλλαγές πανοπλίας. Πιστεύεται ότι τα ελάσματα του θώρακα που χρησιμοποιήθηκαν την εποχή εκείνη κατασκευάζονταν από σίδηρο και συνδέονταν μεταξύ τους με σχοινιά, ίσως και με δερμάτινα λουριά και με καρφιά, που τα κεφάλια τους διακρίνονται και τώρα.

Οι αρχαιολόγοι συμπεραίνουν πως οι μορφές είχαν αρχικά γραπτή διακόσμηση ίχνη της οποίας διακρίνονται σε μερικές από αυτές. Πιστεύεται πως χρησιμοποιήθηκαν για το σκοπό αυτό δώδεκα ή δεκατρία χρώματα: σκούρο, κόκκινο, ροδί, μανταρινί, ροζ, πορφυρό, σκούρο μπλε, τουρκουάζ, πράσινο, καστανοκόκκινο, σκούρο καστανό και άσπρο. Τα πρόσωπα και τα χέρια ήταν ροζ, ενώ οι λεπτομέρειες των χαρακτηριστικών του προσώπου αποδόθηκαν με άσπρο και μαύρο. Η πανοπλία ήταν συνήθως καφέ και η στολή κάτω απ' αυτή κόκκινη ή πράσινη, ενώ τα πανταλόνια φαίνεται πως ήταν συχνότερα πράσινα ή μπλε. Οι γραπτές λεπτομέρειες πρέπει να προστέθηκαν μετά την όπτηση. Επειδή η διακόσμηση αυτή δεν σώθηκε θα πρέπει να υποθέσουμε πως η εντύπωση που θα προκαλούσαν οι μορφές αρχικά θα ήταν πολύ διαφορετική, όπως συμβαίνει εξάλλου και με την αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική και γλυπτική. Μερικές από τις φιγούρες φέρουν εγχάρακτες ή σταμπωτές επιγραφές από δύο ή τρία ιδεογράμματα. Η ακριβής τους σημασία δεν είναι γνωστή αλλά πρόκειται μάλλον για το όνομα του αγγειοπλάστη και του εργαστηρίου του, ενώ ανεξήγητη παραμένει η παρουσία ενός αριθμού σε μερικές άλλες μορφές.

Εκτός από τον Πήλινο Στρατό μέσα στους τρεις λάκκους βρέθηκαν επίσης όπλα και στρατιωτικός εξοπλισμός. Οι μορφές κρατούσαν σε αρκετές περιπτώσεις αληθινά όπλα σε μια αφάνταστη ποικιλία. Βρέθηκαν επίσης υπολείμματα θαμμένων αρμάτων, ακροκέραμα, μπρούντζινα εξαρτήματα, βάρη και κουδούνια. Τα κυριότερα όπλα είναι το εγχειρίδιο, ο πέλεκυς, το βέλος, το ξίφος, το δόρυ και ο μηχανισμός της βαλίστρας. Αν εξαιρέσουμε ορισμένα βέλη από βαλίστρες που ήταν σιδερένια τα υπόλοιπα όπλα ήταν μπρούντζινα.. Άλλα από αυτά έχουν μια σύντομη επιγραφή που υποδηλώνει ίσως το αυτοκρατορικό εργαστήριο. Σε μερικά άλλα έχουν αναγνωριστεί μεγαλύτερες επιγραφές που αναφέρουν συγκεκριμένες χρονολογίες και ονόματα βασιλέων. Η βαλίστρα ήταν χωρίς αμφιβολία το πιο τελειοποιημένο και αποτελεσματικό όπλο της εποχής. Υπολογίζεται πως βαλίστρες σαν αυτές που βρέθηκαν μπορούσαν να εκσφενδονίσουν ένα βέλος σε απόσταση μεγαλύτερη από 800 μέτρα. Τα τόξα είχαν κατασκευαστεί από ξύλο με επένδυση από κόκκινη λάκκα. Από τα άλλα ευρήματα αναφέρουμε εξαρτήματα αρμάτων, μπρούντζινα λουκέτα που έκλειναν τις πόρτες και εμπόδιζαν την πρόσβαση, χαλινάρια και διάφορα σιδερένια εργαλεία και αντικείμενα. Παρόλο που τα άρματα ήταν ξύλινα και είχαν καταστραφεί πολύ πριν, οι αρχαιολόγοι μπόρεσαν ν' ανασυγκροτήσουν τη μορφή και το μέγεθός τους από τα κομμάτια και τα αποτυπώματα πάνω στο έδαφος. Όλα ήταν τέθριππα του ίδιου τύπου και φαίνεται πως στις περισσότερες περιπτώσεις είχαν ένα μόνο ηνίοχο και διακόσμηση από γεωμετρικά μοτίβα σε λάκκα.

στ) ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΥΡΗΜΑΤΟΣ

Ένας γνωστός κινέζικος θρύλος λέει πως τα πολύ παλιά χρόνια ο κόσμος ήταν ένα τεράστιο αυγό. Μια μέρα το αυγό χωρίστηκε στα δύο. Το πάνω μέρος του έγινε ο ουρανός, το κάτω η γη και απ' αυτό ξεπετάχθηκε ο αρχέγονος άνθρωπος., ο Pan Ku. Και αυτός, και ο ουρανός και η γη ψήλωναν δέκα πόδια κάθε μέρα. Μετά από δεκαοχτώ χιλιάδες χρόνια ο Pan Ku πέθανε. Το κεφάλι του άνοιξε κι έτσι έγινε ο ήλιος και η σελήνη, ενώ από το αίμα του έγιναν οι ποταμοί και οι θάλασσες. Τα μαλλιά του έγιναν τα δάση και τα λιβάδια, ο ιδρώτας του η βροχή, η ανάσα του ο άνεμος, η φωνή του ο κεραυνός και οι ψείρες του οι πρόγονοί μας. Ο θρύλος αυτός είναι ενδιαφέρων γιατί δείχνει αρκετά καθαρά ένα ουσιαστικό σημείο της κινέζικης κοσμοθεωρίας, που δεν τοποθετεί τον άνθρωπο στον κέντρο του σύμπαντος αλλά του δίνει μια κάπως ασήμαντη θέση μέσα στο όλο θαύμα της δημιουργίας. Η αντίληψη αυτή έχει

Πήλινος στρατιώ-
της.



σημασία και για τη φιλοσοφία και για την καλλιτεχνική δημιουργία. Η κινέζικη τέχνη δεν είναι ανθρωποκεντρική, με τον τρόπο που ήταν η τέχνη της Ελλάδος της κλασικής εποχής, χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν υπάρχει ένας αρκετά μεγάλος αριθμός από παραστάσεις της ανθρώπινης μορφής, κυρίως στη γλυπτική, την ειδωλοπλαστική και τη ζωγραφική. Οι απεικονίσεις όμως αυτές δε στηρίζονται σ' ένα φιλοσοφικό υπόβαθρο που αποβλέπει στην εξύψωση του ανθρώπου ως αποκορυφώματος της δημιουργίας και μέτρου όλων των πραγμάτων, αλλ' είναι ενταγμένες μέσα σε κάποιο ιδεολογικό πλαίσιο που σχετίζεται άμεσα με τον αυτοκράτορα και το περιβάλλον του, ή ακόμα στο πλαίσιο κάποιος θρησκευτικής πίστης όπως στην περίπτωση της βουδιστικής δημιουργίας.

Ο Πήλιος Στρατός εντάσσεται σε μια παράδοση γλυπτικής για ταφική χρήση σε πηλό που άρχισε στα χρόνια της Δυναστείας Zhou, τελειοποιήθηκε στα χρόνια της Δυναστείας Han (206 π.Χ.-220 μ.Χ.) και κορυφώθηκε στα χρόνια της Δυναστείας Tang. Σε αυτοκρατορικούς τάφους της Δυναστείας Han στους οποίους συγκαταλέγεται και ο τάφος του ιδρυτή της Gao Zu (206-194 π.Χ.) βρέθηκαν πήλινα ειδώλια 1965 πεζών στρατιωτών και 583 ιππέων, ένα ομοίωμα άρματος, άλλα ειδώλια υπαλλήλων και μουσικών, 1100 ομοιώματα επιχρυσωμένης ιπποσκευής και 410 ομοιώματα όπλων. Το ύψος των ανθρώπινων μορφών είναι συνήθως γύρω στο μισό μέτρο. Οι στρατιώτες και οι ιππείς είχαν και εδώ παραταχθεί σε θέση μάχης πράγμα που δίνει και σ' αυτή την περίπτωση και σ' εκείνη του Πήλινου Στρατού ενδιαφέροντα στοιχεία για τη στρατιωτική ιστορία της Κίνας. Στον τάφο του πρίγκηπα Zhanghuai (654-684 μ.Χ.) βρέθηκαν ειδώλια ανδρών και γυναικών, που υπηρετούσαν στα ανάκτορα, καθώς και άλλα μουσικών, ιππέων και ιππευτριών και διάφορων ζώων. Το ύψος τους κυμαίνεται από λιγότερο από μισό μέτρο μέχρι λίγο μεγαλύτερο από ένα μέτρο και φαίνεται πως η τοποθέτησή τους μέσα στον τάφο έγινε σύμφωνα με κάποιο σχέδιο. Οι τάφοι της Δυναστείας Tang έδωσαν πολυαριθμα ειδώλια φιλοτεχνημένα από πηλό αλλά με άλλη τεχνική και με ωραία και χαρακτηριστικά χρώματα που αποτελούν την κλασική έκφραση της ταφικής γλυπτικής αυτού του τύπου και τείνουν προς τη νατουραλιστική απεικόνιση. Σε τάφους αυτοκρατόρων και υψηλών αξιωματούχων που χρονολογούνται στον όγδοο μ.Χ. αιώνα βρέθηκαν ειδώλια πολιτικών και στρατιωτικών υπαλλήλων καθώς και κομψών κυριών και κυριών της αυλής. Στον τάφο της πριγκήπισσας Yongtai βρέθηκαν ειδώλια αλόγων και ιππέων και το ίδιο συμβαίνει και με τον τάφο του πρίγκηπα Yide, όπου βρέθηκε επίσης και ένα ειδώλιο τοξότη. Το πιο εντυπωσιακό όμως ειδώλιο προέρχεται από τον τάφο του πρίγκηπα Xianyu-Tinghui και απεικονίζει μια καμήλα που μεταφέρει μια ορχήστρα από πέντε μουσικούς θυμίζοντάς μας τα πνευματικά και καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα της κινέζικης αυλής. Υπάρχουν επίσης και μουσικοί, κυνηγοί, καμήλες με τους οδηγούς τους καθώς και διάφορα ζώα. Το ύψος τους κυμαίνεται από μισό μέτρο ως λίγο περισσότερο από ένα μέτρο. Οι περιπτώσεις που αναφέραμε εδώ δεν είναι μοναδικές και δείχνουν τη μακρόχρονη επιβίωση μιας παράδοσης δια μέσου των αιώνων.

Ειδώλια ανθρώπινων μορφών που είναι συνηθέστερα γυναικείες χωρίς όμως να λείπουν και οι ανδρικές και σε μεταγενέστερες περιόδους και κάποιοι πολεμιστές και ιππείς βρίσκονται σε τάφους στην Ελλάδα από την Εποχή του Χαλκού και σε άλλες περιοχές του κόσμου από την Νεολιθική Εποχή, ενώ ανάλογα κτερίσματα υπάρχουν και σε τάφους της αρχαϊκής, ελληνιστικής και κλασικής εποχής, απεικονίζουν όμως συνήθως και πάλι γυναικείες μορφές. Η ερμηνεία τους είναι για τις αρχαιότερες κυρίως περιόδους προβληματική και διάφορες θεωρίες έχουν προταθεί για την εξήγησή τους, που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα από τη μαγικο-θρησκευτική σφαίρα ως εκείνη της καθημερινής ζωής. Βρίσκονται συνήθως σε τάφους που δεν έχουμε κανένα στοιχείο για να τους θεωρήσουμε βασιλικούς ή πριγκηπικούς, ενώ οι τύποι και οι αριθμοί τους δεν έχουν καμιά σχέση ούτε με τον Πήλινο Στρατό ούτε και με τα άλλα κινέζικα ευρήματα που αναφέραμε πρωτύτερα. Σε κάποια αντίστοιχη παράδοση ταφικής ειδωλοπλαστικής θα πρέπει να τοποθετηθούν και τα Haniwa της γειτονικής Ιαπωνίας που χρονολογούνται στον 6ο-5ο αιώνα π.Χ.

Η ένταξη του Πήλινου Στρατού σε μια παράδοση ταφικής γλυπτικής και ειδωλοπλαστικής δε ρίχνει σημαντικό φως στη βαθύτερη ερμηνεία του όλου ευρήματος, ιδιαίτερα αν ληφθεί υπόψη το μέγεθος και ο τεράστιος αριθμός των μορφών. Οποσδήποτε η τοποθέτησή τους στα συγκεκριμένα σημεία όπου βρέθηκαν έχει σχέση με τη φύλαξη του τάφου, παραμένει όμως ανοιχτό το θέμα της ίδιας της υπόστασής τους καθώς και των δοξασιών που υπαγόρευαν την κατασκευή και διάταξή τους.

Στην ιστορία της κινέζικης τέχνης δεν υπάρχουν ρεαλιστικές μορφές των τύπων του Πήλινου Στρατού πριν από την εποχή αυτή, δηλαδή τον 3ον αιώνα π.Χ., αλλ' ούτε και στα χρόνια της Δυναστείας Han που ακολούθησαν υπάρχει κάτι ανάλογο σε κλίμακα. Πιστεύεται γενικά πως η παράδοση αυτή της ταφικής γλυπτικής προέρχεται από

τις παλιότερες ανθρωποθυσίες της Εποχής του Χαλκού στην Κίνα, όταν οι υπηρέτες και οι υπάλληλοι του πεθαμένου θάβονταν μαζί με τον κύριο τους. Το έθιμο αυτό σταμάτησε προς το τέλος της Εποχής του Χαλκού, δηλαδή στα χρόνια της Δυναστείας Ζhou, φαίνεται δε ότι από τότε επικράτηκε η συνήθεια της κατασκευής ομοιωμάτων. Αναφέρεται πως ο ίδιος ο Κομφούκιος καταφέρθηκε κάποτε ενάντια στη χρήση ομοιωμάτων εξαιτίας της υπόμνησης των ανθρωποθυσιών, και απ' αυτό συμπεραίνεται πως τέτοιες θυσίες δεν γίνονταν πια στην εποχή του. Οι πρώτες μορφές αυτού του τύπου ήταν μάλλον από ξύλο ή άχυρο, ενώ πολύ λίγα δείγματα σε πηλό είναι αρχαιότερα της Δυναστείας Han. Είναι πιθανό πως η ιδέα του υποκατάστατου της ανθρωποθυσίας βρίσκεται πίσω από τη δημιουργία του Πήλινου Στρατού.

Μια τέτοια όμως εξήγηση δεν μου φαίνεται απόλυτα επαρκής, αφού άλλωστε η τοποθέτηση των μορφών αυτών μέσα στον τάφο δεν αποκλείσει την ταφή των ερωμένων του αυτοκράτορα που δεν είχαν γιό καθώς και των μηχανικών και τεχνικών μαζί του χωρίς όμως να υπάρχει εδώ σαφής υποδήλωση ανθρωποθυσίας. Μια άλλη πιθανή άποψη είναι πως ο Πήλινος Στρατός συνώδευσε τον κύριό του στον τάφο του για να ζωντανέψει σύμφωνα με κάποια μαγική πίστη και να προσφέρει τις υπηρεσίες του στον αυτοκράτορα ή για να εξασφαλίσει μια άνετη και ευχάριστη διαμονή του πνεύματός του σε οικείο του περιβάλλον. Η παθιασμένη αναζήτηση του ελιξιρίου της αθανασίας, αλλά και κάποια πίστη στη θεϊκή υπόστασή του θα πρέπει να εξετασθούν κάτω απ' αυτό το πρίσμα. Οποιαδήποτε κι αν είναι όμως η ερμηνεία του το μήνυμα που μας μεταδίδει ο Πήλινος Στρατός δεν είναι δυνατό να μας συγκινήσει ούτε να έχει πανανθρώπινο χαρακτήρα, αφού σχετίζεται άμεσα με την αλαζονεία, τις υπερβολές και τις μεγάλες αδυναμίες ενός τυρρανικού αλλ' οπωσδήποτε αξιόλογου ηγέτη.

Υποστηρίχτηκε πως οι πήλινοι στρατιώτες αποτελούν ρεαλιστικές απεικονίσεις και πως η ιδιαίτερη προσοχή της λεπτομέρειες του προσώπου δημιούργησε ατομικά πορτραίτα. Αυτό είναι ως ένα σημείο σωστό, η ρεαλιστική όμως απόδοση δεν πρέπει να συγχέεται με τη νατουραλιστική απεικόνιση των συναισθημάτων και της κίνησης, της πόζας και της ανατομίας του ανθρώπου. Στην περίπτωση του Πήλινου Στρατού πρόκειται για αρκετά στερεότυπες μορφές όπου η εντύπωση των ατομικών φυσιογνωμικών χαρακτηριστικών εντείνεται χάρη στην απόδοση των λεπτομερειών. Αν και η σύγκριση μεταξύ δυό πολιτισμών με πολύ διαφορετικό φιλοσοφικό και πολιτιστικό υπόβαρθο είναι κάπως άστοχη, εντούτοις είναι λίγο δύσκολο να μη στρέψει κανείς την προσοχή του προς αυτή τη γωνιά του κόσμου και να μη αναλογισθεί τα επιτεύγματα των γλυπτών της ελληνιστικής εποχής του 3ου π.Χ. αιώνα προς την κατεύθυνση του νατουραλισμού και της απόδοσης των ανθρώπινων συναισθημάτων. Όσο αφορά πιο συγκεκριμένα τα άλογα η κάπως άκαμπτη και στατική όψη τους φέρνει αναπόφευκτα στο νου το περίφημο «Ιπτάμενο Άλογο» του 2ου μ.Χ. αιώνα, δηλαδή της Δυναστείας Han, πραγματικό κόσμημα όλων των εκθέσεων όπου παρουσιάστηκε. Στην περίπτωση όμως αυτή πρέπει να λάβουμε υπόψη και την έλλειψη μιας παράδοσης γλυπτικής σε πηλό σε μεγάλη κλίμακα, ενώ γλυπτική σε χαλκό σε μικρότερη βέβαια κλίμακα υπήρχε σ' όλη την Εποχή του Χαλκού.

Οι παραπάνω σκέψεις δεν έχουν κανένα σκοπό να μειώσουν την αξία του επιτεύγματος της κατασκευής του Πήλινου Στρατού ούτε να υποτιμήσουν τη σημασία της ανακάλυψής του. Συγκρίσεις με γλυπτά σε ανάλογη κλίμακα της ίδιας εποχής ή ακόμα και άλλων εποχών, θα μπορούσαν να επεκταθούν και σε άλλες περιοχές όπως είναι η Ινδία, ή η Περσία, κάτι τέτοιο όμως ξεπερνάει τα όρια αυτής της παρουσίασης. Οποιαδήποτε και αν είναι η αξιολόγηση του έργου αυτού δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία πως πρόκειται για μια εκπληκτική δημιουργία, μεγαλεπήβολη σε σύλληψη και εκτέλεση. Η τοποθέτησή του όμως σε κάποιο πλαίσιο δεν είναι άστοχη, αν μάλιστα λάβουμε υπόψη την ομιχλώδη ιδέα που είχε και ως ένα βαθμό έχει ακόμα ο δυτικός κόσμος για την Κίνα εξαιτίας της γεωγραφικής της απόστασης και της απομόνωσής της που κράτησε για πάρα πολλούς αιώνες. Η έλλειψη πληροφόρησης οδηγεί συχνά σε εσφαλμένες εκτιμήσεις για την αρχαιότητα και τη μοναδικότητα κινέζικων έργων τέχνης και για το λόγο αυτό επιβάλλεται η αξιολόγησή τους μέσα στο πλαίσιο της τέχνης του υπόλοιπου κόσμου των αντίστοιχων εποχών.

ΑΓΓΕΛΑ ΤΑΜΒΑΚΗ
Επιμελήτρια Εθνικής Πινακοθήκης

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ



1. Όρθιος τοξότης που κρατούσε βαλίστρα

Ύψος 1,78 μ.

Βρέθηκε κατά την ανασκαφή του Λάκκου αρ. 2 το 1977.

Μουσείο των Πήλινων Πολεμιστών και Αλόγων της Δυναστείας Κιν, Σαάνσι, Λιντόνγκ.

Η έκφραση και η στάση της μορφής αυτής έχουν κάτι το περιφρονητικό, τα πόδια είναι ανοιχτά και το δεξί είναι λίγο γυρισμένο προς τα έξω ενώ το αριστερό προβάλλεται ελαφρά. Ο όρθιος αυτός τοξότης δεν έχει την ίδια αυστηρή μετωπικότητα με τις άλλες όρθιες μορφές από τους ταφικούς λάκκους και η ζωνρή στάση του είναι αρκετά νατουραλιστική. Το αριστερό χέρι που κρέμεται και το δεξί που είναι υψωμένο σε μια καθορισμένη θέση έχουν ζυγιαστεί με τρόπο που δείχνει πως μπορεί να κρατούσαν βαλίστρα. Η εντύπωση της επαγρύπνησης ολοκληρώνεται με την προσεκτική ελαφριά κλίση του κεφαλιού.

Ο τοξότης αυτός φοράει στολή μάχης χωρίς πανοπλία, σφιγμένη γύρω από τη μέση με ζώνη και αγκράφα, κοντές μπότες και περικνημίδες. Τα μαλλιά είναι τραβηγμένα και μαζεμένα σ' ένα μικρό κότσο στο δεξί μέρος του κεφαλιού.



2. Τοξότης που κρατούσε βαλίστρα και γονατίζει

Ύψος 1,22 μ.

Βρέθηκε κατά την ανασκαφή του Λάκκου αρ. 2 το 1977.

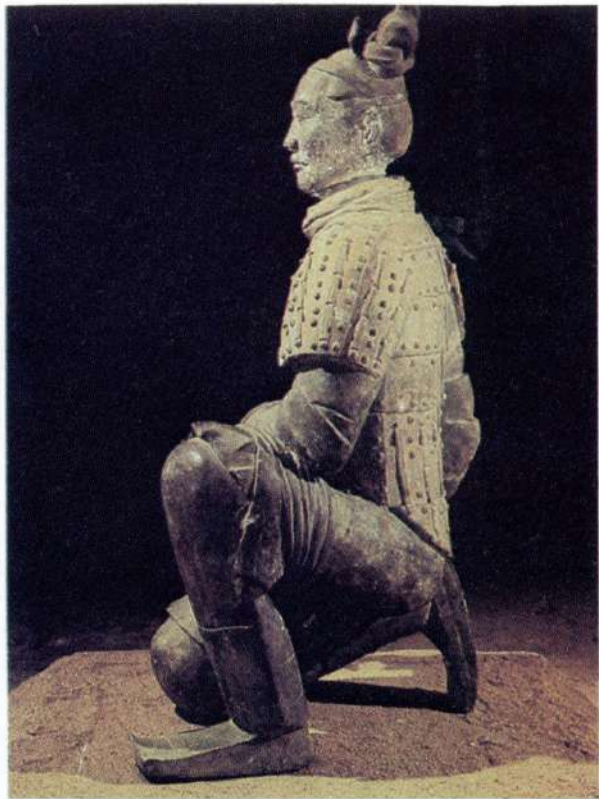
Μουσείο της Επαρχίας Σαάνσι, Σιάν

Όλοι οι τοξότες που γονατίζουν βρέθηκαν στον λάκκο αρ. 2 και είναι βασικά όμοιοι με μικρές διαφορές στις λεπτομέρειες. Το δείγμα αυτό έχει τη χαρακτηριστική τους στάση και στηρίζεται στο δεξί γόνατο ενώ το αριστερό κάμπτεται και προβάλλεται προς τα εμπρός. Ο δεξιός βραχίονας ακουμπάει ελαφρά πάνω στο δεξιό μηρό, με την παλάμη ανοιχτή και έτοιμη να κρατήσει το όπλο. Ο αριστερός βραχίονας στηρίζεται πάνω στο ανυψωμένο αριστερό γόνατο και το χέρι εκτείνεται κατά μήκος του στέρνου σα να πρόκειται να πιάσει βαλίστρα. Ιδιαίτερα χαρακτηριστική για τον τύπο αυτό της μορφής είναι η ίσια σχεδόν αψιδωτή πλάτη που επιτείνει την εντύπωση της συγκέντρωσης και της πειθαρχίας. Η στάση του κεφαλιού είναι σταθερή και τα μάτια βλέπουν κατευθείαν μπροστά.

Ο τοξότης αυτός φοράει πανοπλία με θώρακα και επωμίδες στο πάνω μέρος του σώματος. Το κάτω μέρος της στολής μάχης που φοράει έχει ως διακριτικό χαρακτηριστικό τις σειρές από πιέτες και πτυχές που σχηματίζονται καθώς πέφτει πάνω στους μηρούς. Τα τετράγωνα παπούτσια δείχνουν το πέλμα και τη σόλα με πολλές λεπτομέρειες.

Τα μαλλιά είναι πιασμένα σε μια διακοσμητική πλεξίδα στο πίσω μέρος του κεφαλιού και δεμένα με κορδέλες σε κότσο. Διακρίνονται ίχνη των αρχικών χρωμάτων στο κεφάλι, το πρόσωπο και τα μαλλιά.





3. Τοξότης που κρατούσε βαλίστρα και γονατίζει

Ύψος 1,22 μ.

Βρέθηκε κατά την ανασκαφή του Λάκκου αρ. 2 το 1977.

Μουσείο των Πήλινων Πολεμιστών και Αλόγων της Δυναστείας Κιν, Σαάνσι, Λιντόνγκ.

Ο τοξότης αυτός που γονατίζει είναι σε γενικές γραμμές παρόμοιος με τον προηγούμενο, με μερικές χαρακτηριστικές διαφορές σε λεπτομέρειες. Ο δεξιός του βραχίονας είναι λίγο πιο υψωμένος, ενώ ο αγκώνας στρέφεται προς τα πίσω έτσι ώστε να εντείνει την εντύπωση της επιφυλακής, το κεφάλι του φαίνεται πιο υψωμένο και έχει μακρύτερο λαιμό. Μπορούμε ακόμα να παρατηρήσουμε μικρές διαφορές στα χαρακτηριστικά του προσώπου και ιδιαίτερα στο μουστάκι. Αν και η κόμμωση παρουσιάζει τις ίδιες διακοσμητικές πλεξίδες με τον αρ. κατ. 1, εντούτοις τα μαλλιά είναι μαζεμένα σε κότσο στο δεξί μέρος του κεφαλιού. Ένα άλλο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό είναι το ότι η στολή μάχης δεν έχει πιέτες.

4. Ιππέας

Ύψος 1,80 μ.

Βρέθηκε κατά την ανασκαφή του Λάκκου αρ. 2 το 1977.

Μουσείο της Επαρχίας Σαάνσι, Σιάν.

Όλες οι μορφές των ιππέων που έχουν βρεθεί ως σήμερα είχαν τοποθετηθεί στο λάκκο αρ. 2 μαζί με τα άλογα του ιππικού. Οι ιππείς αυτοί παρουσιάζουν γενικά μια ομοιομορφία στη στάση και στις γενικές λεπτομέρειες. Το δείγμα που βλέπουμε εδώ φοράει μια κοντή και εφαρμοστή πανοπλία στο πάνω μέρος του σώματος και δεν έχει ούτε επωμίδες ούτε πανοπλία στα μανίκια όπως και οι άλλοι ιππείς. Κάτω από τη μέση με τη ζώνη η στολή έχει πολλές πιέτες και πτυχές. Τα δερμάτινα παπούτσια με τις ραφές έχουν αποδοθεί με αρκετές λεπτομέρειες με δεσίματα και κορδόνια.

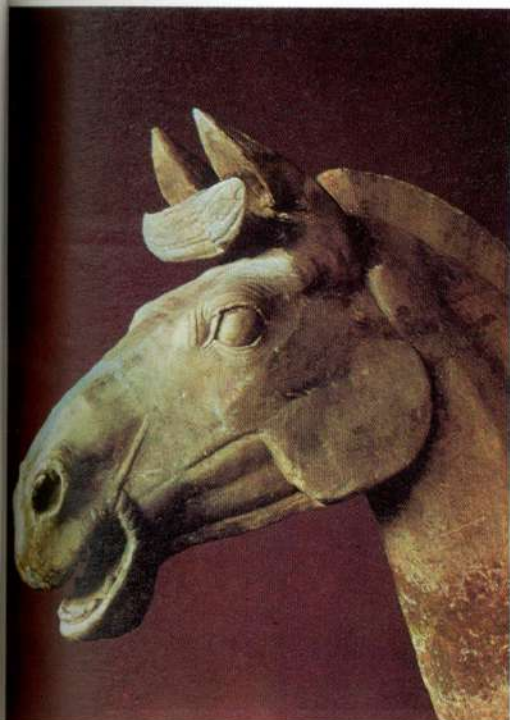
Η μορφή αυτή φοράει επίσης ένα μικρό και εφαρμοστό σκούφο στερεωμένο κάτω από το πηγούνι. Σύμφωνα με τις ανασκαφικές δημοσιεύσεις πιστεύεται ότι όπως δείχνουν τα ίχνη του χρώματος τέτοιοι σκούφοι είχαν αρχικά χρώμα καστανοκόκκινο, πράγμα που υποδηλώνει πως ήταν δερμάτινοι, με διακόσμηση από συμπλέγματα τριών στιγμών. Η κόμμωση έχει αποδοθεί με πλεξίδες που σχηματίζουν ένα αβακωτό μοτίβο στο πίσω μέρος του κεφαλιού. Το πρόσωπο διακρίνεται για την αποφασιστική του έκφραση και το κυματιστό μουστάκι.

3.









5. Άλογο ιππικού

Ύψος 1,72 μ. μήκος 2,03 μ.

Βρέθηκε κατά την ανασκαφή του Λάκκου αρ. 2 το 1977.
Μουσείο της Επαρχίας Σαάνσι, Σιάν.

Το άλογο αυτό στέκεται όρθιο και ακίνητο με τις τέσσερις οπλές του σταθερά προσηλωμένες στο έδαφος. Το κεφάλι του είναι υψωμένο και τα αυτιά τεντωμένα δημιουργώντας έτσι μια αίσθηση ετοιμότητας. Το σαμάρι με τις λαξευτές και εγχάρακτες λεπτομέρειες είναι πιθανό να αποδίδει ένα δερμάτινο πρότυπο. Πάνω στην επιφάνεια του σαμαριού έχει σχεδιαστεί μια σειρά από μαύρους κύκλους που αναπαριστάνουν καρφάκια και ήταν αρχικά χρωματισμένοι κόκκινοι, άσπροι, καφέ και μπλε. Γύρω από τη λαβή του σαμαριού υπάρχουν φράντζες και κορδέλες. Το σαμάρι κρατιέται στη θέση του με μια ζώνη επιπίου κάτω από την κοιλιά του αλόγου. Το σχήμα και ο τύπος του σαμαριού θυμίζουν σύγχρονες μορφές, αν εξαιρέσουμε το ότι οι αναβολείς δεν ήταν γνωστοί στην Κίνα την εποχή εκείνη.

Όταν ανακαλύφθηκε το άλογο αυτό η άκρη του χαλιναριού ήταν ακόμα στη θέση της στο στόμα του. Γύρω του υπήρχαν μπρούντζινα καπίστρια και δαχτυλίδια καθώς και διακοσμητικά εξαρτήματα για τα χάμουρα. Μετά τη συντήρηση αποκαταστάθηκαν το κλουβί που προστάτευε το κεφάλι καθώς και τα χαλινάρια. Υπάρχουν δύο χαλινάρια, που το καθένα έχει μήκος περίπου ένα μέτρο· το άκρο του καθενός συνδεόταν με το καπίστρι με δύο μεγάλα δαχτυλίδια, ενώ στο άλλο άκρο του είχε προσδεθεί ένα ψαλιδόμορφο μπρούντζινο δαχτυλίδι για να διευκολύνει τον ιππέα να κρατάει τα χαλινάρια.

Τα ίδια τα χαλινάρια φαίνεται πως είχαν κατασκευαστεί από μπρούντζινη αλυσίδα ή σπάγγο και μικρά τετράγωνα κομμάτια από πέτρα.



6. Στρατιώτης με πανοπλία

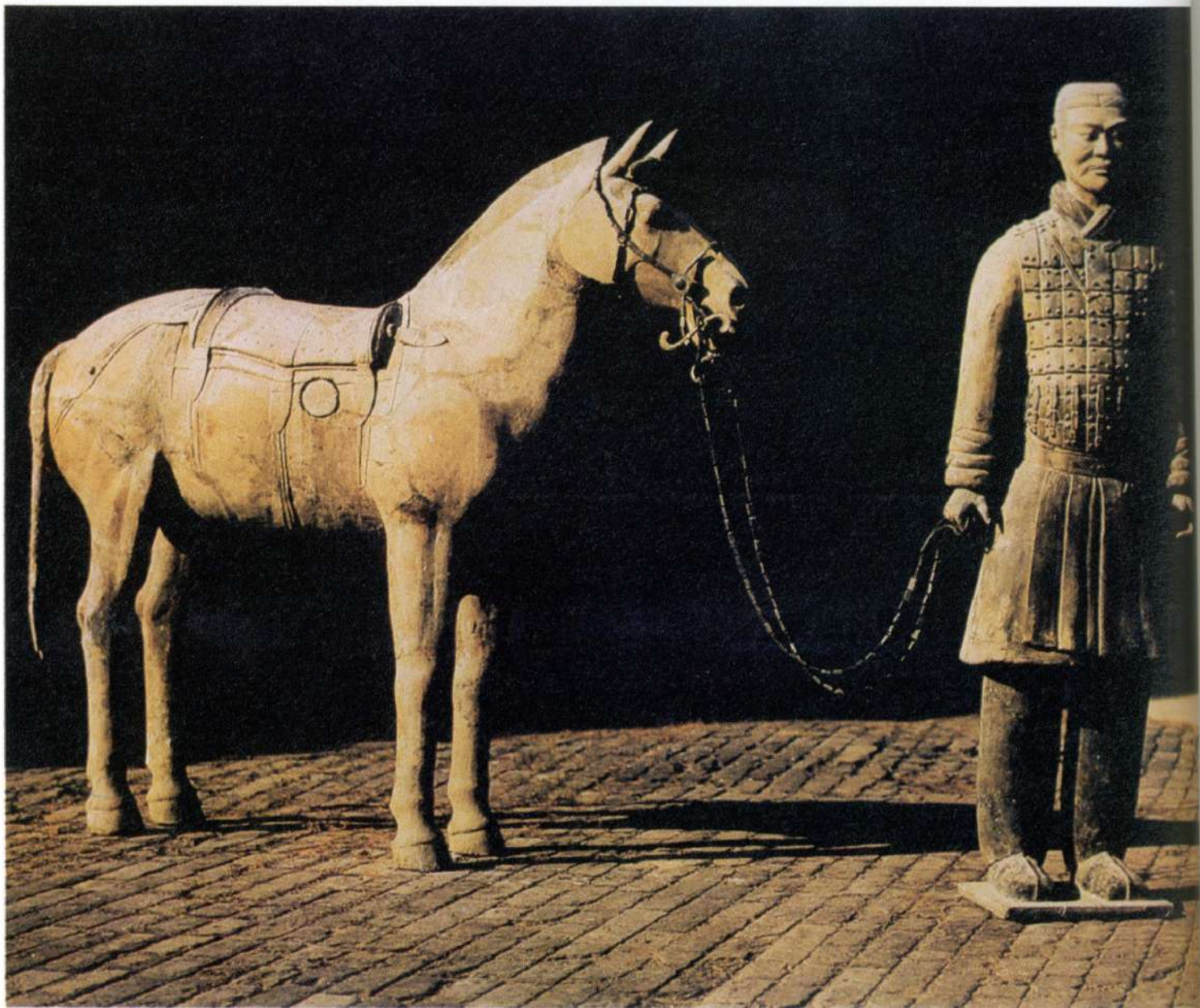
Ύψος 1,90 μ.

Βρέθηκε κατά την ανασκαφή του Λάκκου αρ. 1 το 1974.
Μουσείο της Επαρχίας Σαάνσι, Σιάν.

Η μορφή αυτή φοράει στολή μάχης με ολόσωμη πανοπλία και επωμίδες. Το δεξί χέρι είναι υψωμένο και φαίνεται πως αρχικά κρατούσε κάποιο μακρύ όπλο, ίσως ένα δόρυ. Κάτω από το χιτώνα διακρίνονται κοντά πανταλόνια πάνω από τις μπότες που είναι δεμένες κάτω από το γόνατο.

Τα χαρακτηριστικά του προσώπου αποδίδουν μια σοβαρή έκφραση που τονίζεται από το μουστάκι. Το πλούσια διακοσμημένο κάλυμμα του κεφαλιού δένεται μ' ένα λουρί κάτω από το σαγόνι.

5.





7. Στρατιώτης χωρίς πανοπλία

Ύψος 1,96 μ.

Βρέθηκε κατά την ανασκαφή του Λάκκου αρ. 1 το 1979.

Μουσείο των Πήλινων Πολεμιστών και Στρατιωτών της Δυναστείας Κιν, Σαάνσι, Λιντόνγκ.

Ο στρατιώτης αυτός έχει παρόμοια στάση με τον προηγούμενο (αρ. κατ. 6) δε φοράει όμως στολή με πανοπλία. Το δεξί χέρι έχει ζυγιστεί με τον ίδιο τρόπο έτσι ώστε να μπορεί να κρατήσει ένα μακρύ όπλο ενώ το αριστερό κρέμεται προς το κάτω. Η ζώνη που φοράει γύρω από τη μέση κλείνει με μια χαρακτηριστική αγκράφα. Ο στρατιώτης φοράει επίσης κοντά πανταλόνια με μπότες που φτάνουν ως κάτω από το γόνατο.

Η έκφραση του προσώπου είναι σοβαρή και αποφασιστική, και η εντύπωση αυτή επειτείνεται με την ύπαρξη του μουστακιού. Πάνω στο κεφάλι βρίσκεται ένας μικρός σκούφος με λουρί κάτω από το σαγόνι και στο πίσω μέρος του κεφαλιού τα μαλλιά έχουν γίνει πλεξίδες σχηματίζοντας ένα αβακωτό μοτίβο.

8. Μπρούντζινο ξίφος

Συνολικό μήκος 91,5 εκ.. Μήκος λαβής 19 εκ. .

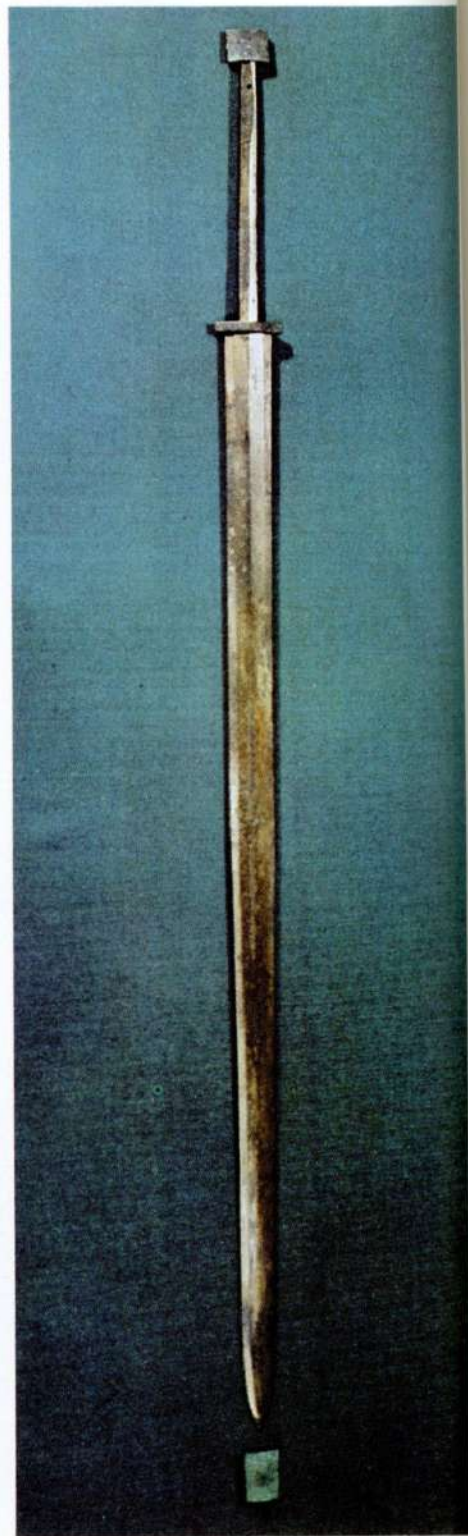
Βρέθηκε κατά την ανασκαφή του Λάκκου αρ. 1 το Μάιο του 1981.

Μουσείο των Πήλινων Πολεμιστών και Αλόγων της Δυναστείας Κιν, Λιντόνγκ, Σαάνσι.

Το σπαθί αυτό βρέθηκε ακέραιο στην τάφο αρ. 1 του λάκκου αρ. 1 και είναι σε εξαιρετική κατάσταση. Αρχικά θα έμπαινε μέσα σε ξύλινο θηκάρι από το οποίο σώθηκε μόνο η μπρούντζινη επίστεψη.

Η λεπίδα είναι στενή και λεπτή με μια αυλάκωση που τη διασχίζει στη μέση. Σύμφωνα με την ανάλυση τα κύρια μέταλλα που χρησιμοποιήθηκαν ήταν ο χαλκός και ο κασσίτερος, με μια μεγαλύτερη αναλογία κασσίτερου (21,3%) από οποιοδήποτε μπρούντζινο κομμάτι που βρέθηκε στην ανασκαφή. Η μεγαλύτερη περιεκτικότητα σε κασσίτερο είχε ως αποτέλεσμα διαρκώς αυξανόμενη σκληρότητα. Η επιφάνεια του σπαθιού περιέχει 0,6 ως 2% χρώμιο με πυκνότητα 10-15μμ., που χρησίμευε ως προστατευτικό κάλυμμα εναντίον της διάβρωσης κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης ταφής.

Ο τύπος και η εμφάνιση του σπαθιού θυμίζουν το κλασσικό ξίφος Τσου που εξακολούθησε να χρησιμοποιείται και από τη δυναστεία Χαν που ακολούθησε. Σιδερένια σπαθιά με παρόμοιο σχήμα, που χρονολογούνται στα ύστερα χρόνια των δυνασκειών Τσου, Κιν και Χαν έχουν επίσης βρεθεί σε άλλες θέσεις. Πολλά μπρούντζινα σπαθιά του τύπου αυτού έχουν πρόσθετη διακόσμηση, με τη μορφή γενικά ενθέσεων από τυρκουάζ, ασήμι ή ιαδείτη στη θήκη και στην επάνω επιφάνεια της λαβής. Ο απλός και στερεός λόφος του παραδείγματος αυτού θα ήταν αρχικά στερεωμένος έτσι ώστε να μπορεί κανείς να το πιάνει με ασφάλεια.





9. Μπρούντζινος μηχανισμός βαλίστρας

Μήκος 8 εκ. Ύψος 16,2 εκ. Πλάτος 3,6 εκ.

Βρέθηκε κατά την ανασκαφή του Λάκκου αρ. 1 το 1979.

Μουσείο των Πήλινων Πολεμιστών και Αλόγων της Δυναστείας Κιν, Λιντόνγκ Σαάνσι.

Ο μηχανισμός αυτός της σκανδάλης βαλίστρας είναι ένας τύπος που μετά την εφεύρεσή του γύρω στα τελευταία χρόνια της Δυναστείας Τσου έγινε αγαπητός και χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα και πολύ αποτελεσματικά. Ο μηχανισμός αυτός κατασκευάστηκε από τέσσερα κομμάτια χυτευμένα σε διαφορετικά καλούπια και η ακρίβεια κατά την κατασκευή του ήταν απαραίτητη για την αποτελεσματική λειτουργία του.

Ο μπρούντζινος μηχανισμός βαλίστρας ήταν πάρα πολύ ισχυρότερος από οποιοδήποτε σύγχρονό της όπλο γιατί μπορούσε να εκτοξεύσει ένα μπρούντζινο βέλος σε απόσταση 800 μέτρων. Η εξασφάλιση της στρατιωτικής υπεροχής της Κίνας εναντίων των βαρβάρων που λεηλατούσαν τα βόρεια και βορειοδυτικά της σύνορα είχε μεγάλη σημασία. Ο μηχανισμός αυτός εξακολούθησε να έχει την ίδια αξία και χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα στα χρόνια της δυναστείας Χαν που ακολούθησαν.

Αρκετά δείγματα της δυναστείας Χαν που βρέθηκαν σε ανασκαφές φέρουν σύντομες επιγραφές με ένα μόνο ιδεόγραμμα το τζενγκ (το έβδομο από τα δέκα Ουράνια Σώματα) σε δύο σημεία και αυτό αντιπροσωπεύει ίσως τον αριθμό του σε μια σειρά.

10. Είκοσι μπρούντζινα βέλη βαλίστρας

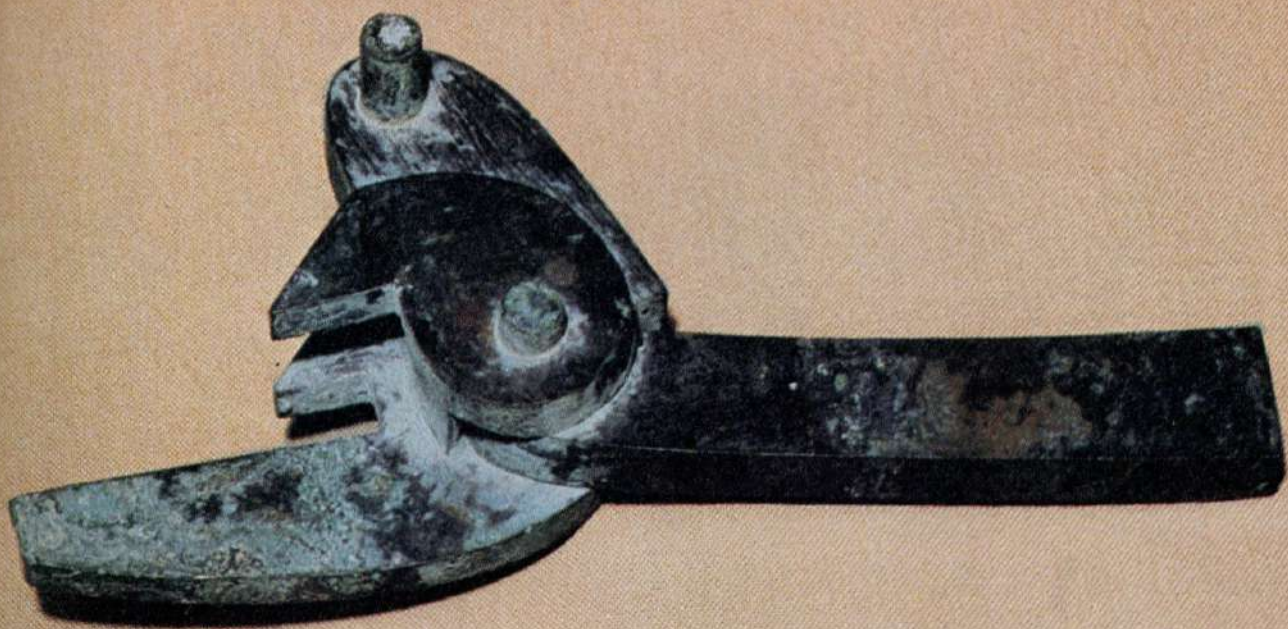
Μήκος 17,2 ως 20 εκ.

Βρέθηκαν κατά την ανασκαφή του Λάκκου αρ. 1 το 1976.

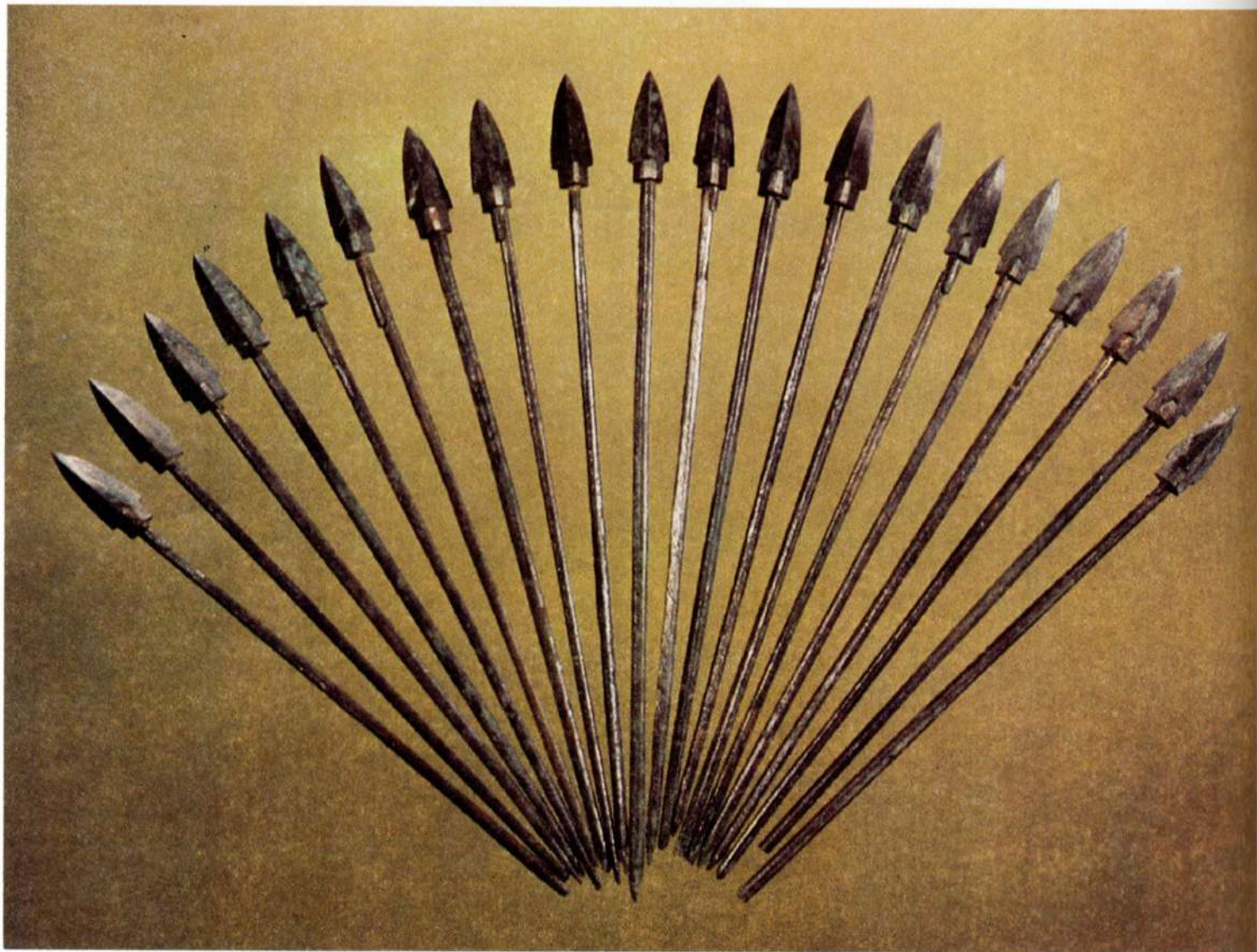
Μουσείο των Πήλινων Πολεμιστών και Αλόγων της Δυναστείας Κιν, Σαάνσι, Λιντόνγκ.

Οι αιχμές των βελών αυτών είναι ισόπλευροι τριγωνικοί κώνοι που χυτεύθηκαν χωριστά από τα κυκλικά στελέχη τους.

Η ανάλυση έδειξε πως η σύνθεση του μπρούντζου ήταν παρόμοια με εκείνη του μηχανισμού βαλίστρας στον οποίο αναφερθήκαμε προηγουμένως (αρ. κατ. 9) και αποτελείται από ένα κράμα χαλκού και κασσίτερου με λίγο μόλυβδο και ψευδάργυρο. Η επιφάνεια περιλαμβάνει ένα στρώμα οξειδίου του χρωμίου που είχε σκοπό να εξασφαλίσει μεγαλύτερη σκληρότητα και ανθεκτικότητα, όπως και στο ξίφος (αρ. κατ. 8.).



10.



11. Αναπαράσταση βαλίστρας

Μήκος 1,40 μ.

Μουσείο των Πήλινων Πολεμιστών και Αλόγων, Λιντόνγκ, Σαάνσι.

Η αναπαράσταση αυτή μιας βαλίστρας της εποχής της Δυναστείας Κιν έγινε με βάση τα αποσπασματικά κατάλοιπα και τα αποτυπώματα που είχε αφήσει πάνω στη γη ένα δείγμα του τύπου αυτού θαμμένο μέσα στο λάκκο αρ. 1, που περιείχε πολλούς πήλινους στρατιώτες που κρατούσαν τα όπλα αυτά. Η βαλίστρα θα ήταν ξύλινη και χρωματιστή και ίσως συμπληρωνόταν και με κόκκινη λάκκα. Το σώμα του τόξου έχει μήκος 71,6 εκ. με μια κοιλότητα μπροστά για την τοποθέτηση του βέλους και πίσω μπρούντζινο μηχανισμό σκανδάλης.

Αν και το σύνθετο τόξο ήταν γνωστό στην Κίνα από την εποχή Σάνγκ εντούτοις η βαλίστρα με τη μηχανική σκανδάλη του τύπου αυτού δεν εμφανίζεται πριν από τα χρόνια της Δυναστείας Τσου. Τα αρχαιότερα αυτά δείγματα που χρονολογούνται γύρω στον τέταρτο αιώνα π.Χ. είχαν ένα απλό μηχανισμό εκτόξευσης χωρίς τη θήκη που είδαμε στα αντίστοιχα της Εποχής της δυναστείας Κιν όπως είναι ο αρ. κατ. 9 και αυτή η αναπαράσταση.

12. Αναπαράσταση άρματος (κλίμακα 1 προς 4).

Μήκος 1,21 μ. Πλάτος 82,5 εκ. Ύψος 46 εκ.

Μουσείο των Πήλινων Πολεμιστών και Αλόγων της Δυναστείας Κιν, Λιντόνγκ.

Η αναπαράσταση αυτή ενός άρματος έγινε με βάση αποσπασματικά αποδεικτικά στοιχεία καθώς και τα αποτυπώματα που άφησε πάνω στο έδαφος ένα δείγμα θαμμένο στο λάκκο αρ. 1. Όλα τα άρματα της Δυναστείας Κιν είχαν κατασκευαστεί από ξύλο και τα περισσότερα από εκείνα που ήταν θαμμένα καταστράφηκαν όχι μόνο εξαιτίας της φυσικής φθοράς αλλά και από τις πυρκαγιές κατά τη διάρκεια της επίθεσης των επαναστατών εναντίον των λάκκων στο τέλος της δυναστείας Κιν.

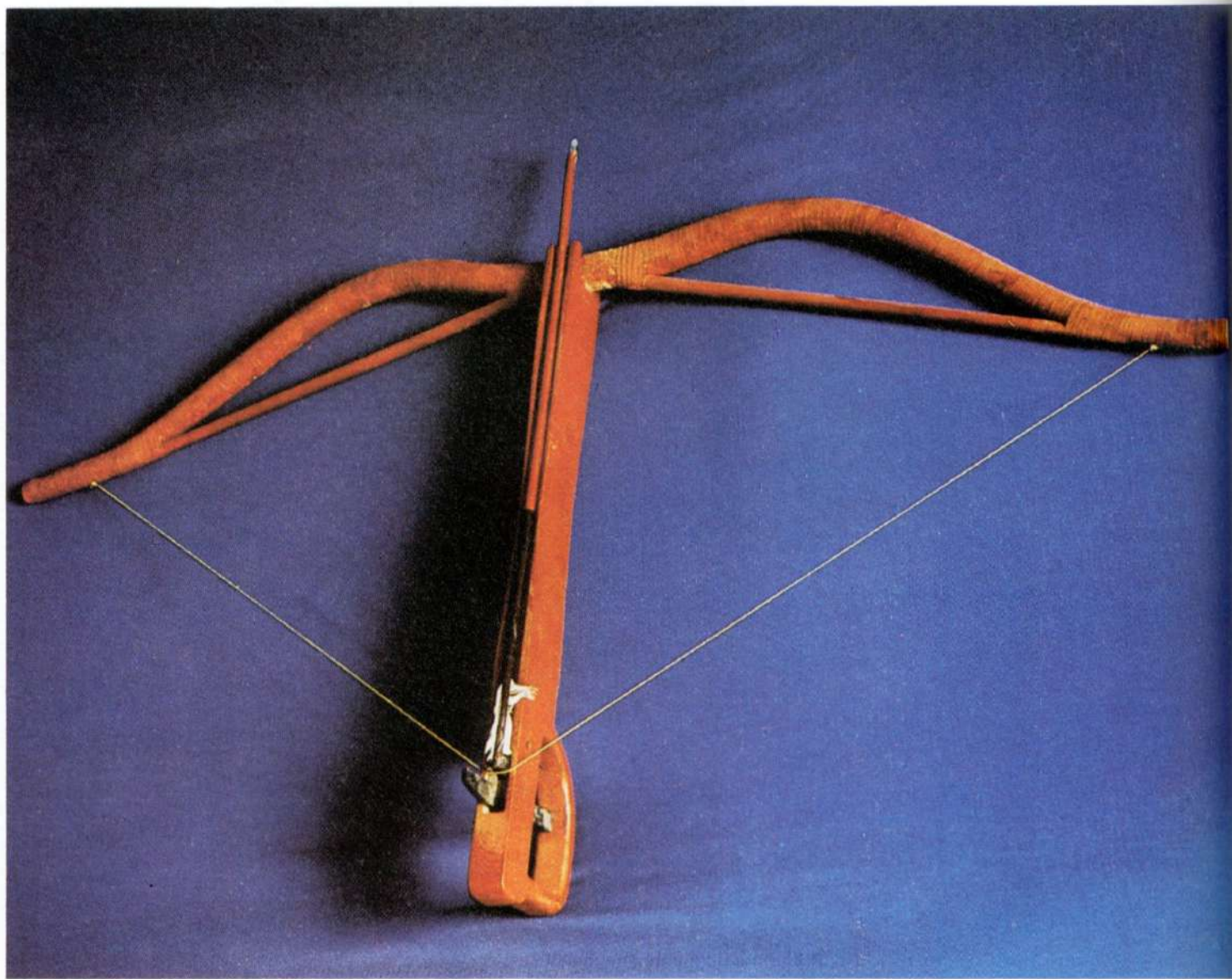
Το άρμα αυτό έχει ορθογώνιο σχήμα με ανοιχτό ξύλινο κιγκλίδωμα μπροστά και στα πλάγια. Μια υψωμένη οριζόντια ράβδος που θα την κρατούσε ο ηνίοχος έχει στερεωθεί πάνω στο μπροστινό μέρος του άρματος. Φαίνεται πως το ξύλο είχε ζωγραφιστή διακόσμηση από κλασσικά γεωμετρικά μοτίβα σε λάκκα. Ο άξονας είχε στερεωθεί στο κάτω μέρος του άρματος και φέρει μια οριζόντια ράβδο για τα χαλινάρια των τεσσάρων αλόγων που το έσερναν.

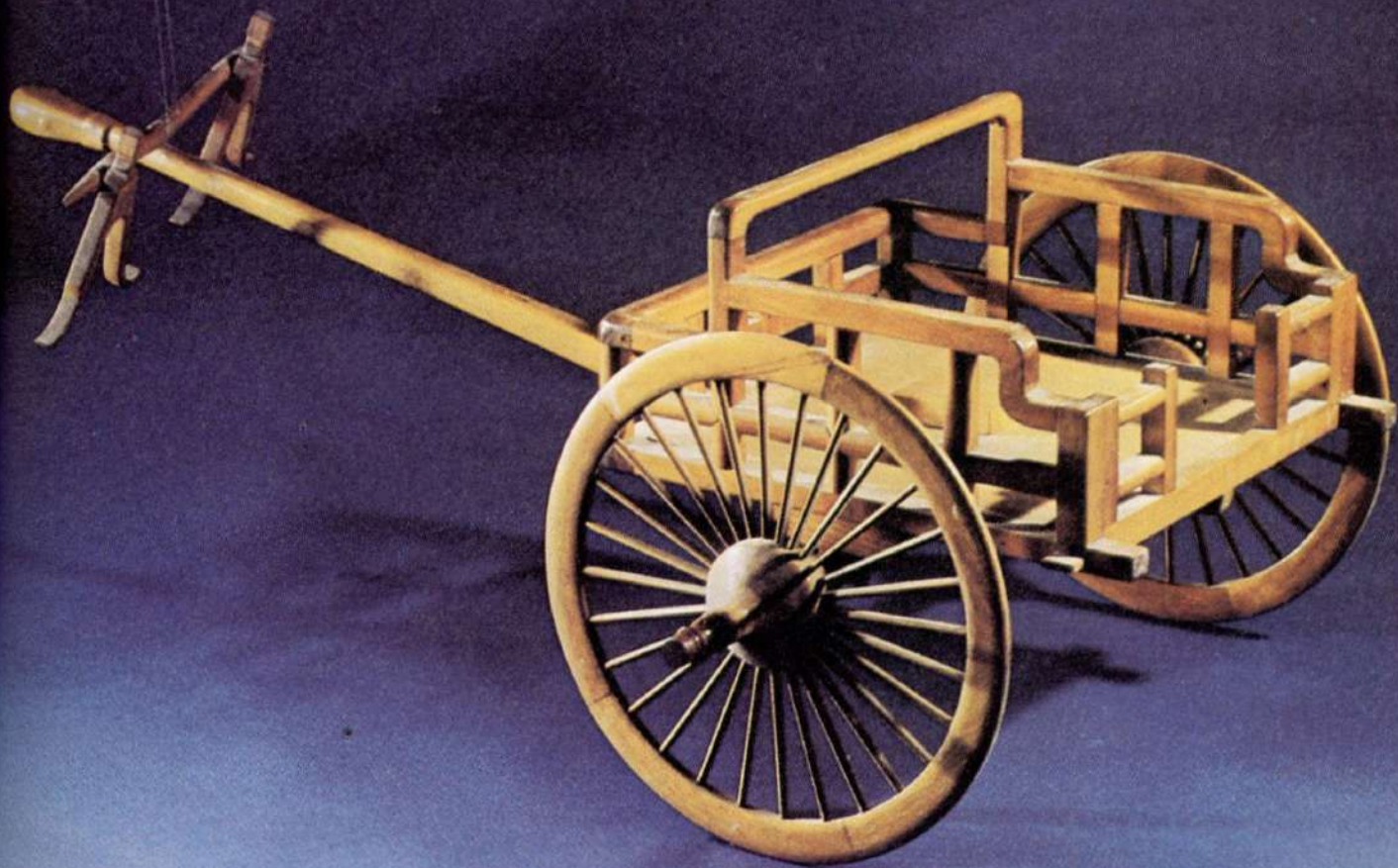
Το άρμα ήταν γνωστό στην Κίνα από την Εποχή της Δυναστείας Σανγκ, δηλαδή από την Εποχή του Χαλκού, όπως φαίνεται από κομμάτια που βρέθηκαν σε βασιλικούς τάφους χρονολογημένους γύρω στο 1300 π.Χ. Μερικά μπρούντζινα εξαρτήματα με περίτεχνη διακόσμηση από άρματα των δυναστειών Σανγκ και Τσου βρέθηκαν σε τάφους και ταφές.

Το άρμα έγινε έτσι ένας σημαντικός παράγοντας για τις στρατιωτικές υποθέσεις της Κίνας της Εποχής του Χαλκού και οι ιστορικές πηγές κάνουν πολυάριθμες αναφορές σε μάχες στις οποίες πήραν μέρος πολυάριθμα άρματα και στρατεύματα. Σε μια από τις πηγές αυτές περιγράφεται μια μάχη του 589 π.Χ., ανάμεσα στα κράτη Κιν και της Κι στην οποία πήραν μέρος 800 άρματα και 12.000 άντρες. Παρά την αναμφισβήτητη τελειοποίησή του το δείγμα

αυτό της δυναστείας Κιν είναι ο φυσικός διάδοχος των κινέζικων αρμάτων της Εποχής του Χαλκού και ο πρόδρομος εκείνων της Εποχής της Δυναστείας Χαν. Στα χρόνια της Δυναστείας Χαν καθώς και σ' εκείνα που ακολούθησαν το άρμα εξακολούθησε να χρησιμοποιείται αλλ' επισκιάστηκε σιγά-σιγά από το ταχύτερο και πιο αποτελεσματικό ιππικό.

11.





13. Χάλκινο νόμισμα (Μισό Τελ)

Διάμετρος 3,4 εκ. Πάχος 0,2 εκ.

Βρέθηκε σε ανασκαφή στο χωριό Γκουόντου της περιοχής Σανγκάν της Επαρχίας Σαάνσι.

Μουσείο της Επαρχίας Σαάνσι, Σιάν.

Στρογγυλά νομίσματα με τετράγωνη οπή από την οποία περνούσε ένα σχοινί όπως είναι το παράδειγμα αυτό καθιερώθηκαν από τη Δυναστεία Κιν ως ένα από τα πολλά τυποποιημένα μέτρα και σταθμά. Πριν από την καθιέρωση των νομισμάτων αυτών οι κύριες μονάδες συναλλαγής στην Κίνα είχαν διάφορα σχήματα που τις έκαναν δύσχρηστες και κυκλοφορούσαν πολύ πιο δύσκολα από τα μικρά αυτά στρογγυλά νομίσματα που εξακολουθούσαν να αποτελούν το βασικό πρότυπο των νομισμάτων της Κίνας ως το τέλος της Δυναστείας Κινγκ το 1911.

Τα δύο ιδεογράμματα που πλαισιώνουν την τετράγωνη οπή καθορίζουν την αξία του νομίσματος και διαβάζονται ως **μπαν λιανγκ**, δηλαδή μισό τελ. Το τελ ήταν μια μονάδα που χρησιμοποιήθηκε για τη μέτρηση του βάρους του ασημιού.

14. Μπρούντζινη τσέτουλα (ακριβές αντίγραφο)

Συνολικό ύψος 3,4 εκ. Συνολικό μήκος 8,9 εκ.

Αναφέρεται πως το πρωτότυπο βρέθηκε σε ανασκαφή στη Λιντσένγκ της Επαρχίας Σαντόνγκ.

Ιστορικό Μουσείο της Κίνας, Πεκίνο.

Οι αυτοκρατορικές τσέτουλες του τύπου αυτού χρησιμοποιήθηκαν για την επικύρωση αυτοκρατορικών εντολών ιδιαίτερα για στρατιωτικές κινήσεις. Συνήθως τις μετέφερε ένας αγγελιοφόρος ως αποδεικτικά στοιχεία γνησιότητας.

Για κάποιο λόγο η μορφή της τίγρης καθιερώθηκε για τέτοιες τσέτουλες που ήταν χωρισμένες στη μέση σε δύο μέρη. Είναι πιθανό να έφερε την αυτοκρατορική σφραγίδα στο εσωτερικό της. Το δείγμα αυτό έχει, όπως και το πρωτότυπο, ένθετη διακόσμηση από χρυσό, και μια επιγραφή που περιλαμβάνει 12 ιδεογράμματα και γράφει: «μια αυτοκρατορική τσέτουλα για τις ένοπλες δυνάμεις, το δεξί (μισό) με τον αυτοκράτορα, και το αριστερό (μισό) με τον Γιανγκλίνγκ.

15. Μπρούντζινο τυποποιημένο μέτρο

Συνολικό ύψος 7,4 εκ.

Βρέθηκε κατά την ανασκαφή του 1976 κοντά στο μαυσωλείο του Κιν Σιχουάνγκ Ντι στη Λιντόνγκ.

Μουσείο της Επαρχίας Σαάνσι, Σιαν.

Στην αναδιοργάνωση της δομής της εξουσίας από τον Κιν Σιχουάνγκ Ντι συγκαταλέγεται και η τυποποίηση των μέτρων και σταθμών. Το μπρούντζινο αυτό τυποποιημένο μέτρο αποτελεί μια απτή απόδειξη των μεταρρυθμίσεων αυτών. Έχει το σχήμα ενός μπρούντζινου κοίλου κουδουνιού με μια μικρή



λαβή. Το μέτρο αυτό φέρει δύο μεγάλες επιγραφές που αποτελούν το πλήρες κείμενο των διαταγμάτων που εκδόθηκαν από τον Κιν Σιχουάνγκ και το διάδοχό του δεύτερο αυτοκράτορα Κιν Έρσι και που έχουν σχέση με την τυποποίηση των μέτρων. Το διάταγμα του πρώτου αυτοκράτορα γράφει τα εξής: «Το 26ο έτος (221 π.Χ.) ο Αυτοκράτορας κατάκτησε την αυτοκρατορία, οι φεουδάρχες αναγνώρισαν την εξουσία του και επικράτησε ειρήνη. Ανακήρυξε τον εαυτό του αυτοκράτορα και ανέθεσε στον πρωθυπουργό του Τζουάνγκ να τυποποιήσει τα μέτρα. Ότι δεν ήταν τυποποιημένο ή ήταν αμφίβολο τυποποιήθηκε».

Το διάταγμα του δεύτερου αυτοκράτορα γράφει: «Το πρώτο έτος της βασιλείας του ο αυτοκράτορας ανέθεσε στον πρωθυπουργό του Λι Σι να εξαλείψει τις ανωμαλίες και να καθιερώσει την τυποποίηση. Αυτές ήταν οι οδηγίες του Πρώτου Αυτοκράτορα και υπήρχαν έγγραφες υποδείξεις. Σήμερα στη γραφή οι άνθρωποι δεν ακολουθούν πια την τυποποίηση του Πρώτου Αυτοκράτορα. Η επιδείνωση προκαλείται από την πάροδο του χρόνου. Αν η τάση αυτή εξακολουθήσει και στο μέλλον δε θα υπάρξει συνέχεια των μεγάλων επιτευγμάτων του Πρώτου Αυτοκράτορα. Για το λόγο αυτό το παρόν διάταγμα εκδίδεται και χαράσσεται στην αριστερή πλευρά (του πρωτοτύπου) για να διαλύσει κάθε αμφιβολία».

14.





16. Μπρούντζινο τυποποιημένο μέτρο (ακριβές αντίγραφο)

Συνολικό μήκος 30,3 εκ. Ύψος 9,8 εκ.

Ιστορικό Μουσείο της Κίνας, Πεκίνο.

Πρόκειται για ένα κυπελλόσχημο μέτρο με μια προεξέχουσα κοιλότητα στην οποία μπορούσε να προσαρμοστεί μια λαβή. Το δοχείο αυτό δίνει το σταθερό όγκο ενός νιου που με βάση τη χωρητικότητα του δοχείου ισοδυναμεί με 2050 मिलीλίτρες.

Στη μια πλευρά της εξωτερικής επιφάνειας έχει χαραχθεί το διάταγμα του 223 π.Χ. του πρώτου αυτοκράτορα και στην άλλη πλευρά το διάταγμα του 209 π.Χ. του δεύτερου αυτοκράτορα που και τα δύο σχετίζονται με την τυποποίηση των μέτρων και σταθμών. (Βλέπε προηγούμενο παράδειγμα).



17. Κεραμικός αγωγός ύδρευσης.

Μήκος 72 εκ. Συνολικό ύψος 47 εκ.

Βρέθηκε στη θέση του μασωλείου του Κιν Σιχουάνγκ Ντι στη Λιντόνγκ. Μουσείο των Πήλινων Πολεμιστών και Αλόγων της Δυναστείας Κιν, Λιντόνγκ.

Το αντικείμενο αυτό είναι ένας πεντάπλευρος κεραμικός αγωγός για ύδρευση με εγχάρακτη διακόσμηση στην εξωτερική επιφάνεια. Φαίνεται πως οι αγωγοί του τύπου αυτού κατασκευάζονταν σε ορισμένους αριθμούς και αποτελούσαν μέρος του αποχετευτικού συστήματος των ταφικών λάκκων.

Αγωγοί για ύδρευση του τύπου αυτού χρησιμοποιήθηκαν και σε άλλες κατασκευές, όπως είναι τα κτίρια του ταφικού μασωλείου και το ανάκτορο της δυναστείας Κιν στο Σιανυάνγκ.

17.



18. Ορθογώνιο κεραμικό τούβλο

Μήκος 42 εκ. Πλάτος 18,2 εκ. Βάθος 9,5 εκ.

Μουσείο των Πήλινων Πολεμιστών και Αλόγων της Δυναστείας Κιν, Λιντόνγκ, Σαάνσι.

Πρόκειται για ένα συμπαγές κεραμικό τούβλο από το δάπεδο του ταφικού λάκκου αρ. 1. Τα τούβλα αυτού του τύπου κατασκευάζονταν χωρίς αμφιβολία σε πολύ μεγάλες ποσότητες αφού χρησιμοποιήθηκαν για την επίστρωση των δαπέδων και των τριών ταφικών λάκκων. Το δείγμα αυτό έχει ωραία υφή και διακόσμηση σ' ολόκληρη την επιφάνεια που δημιουργήθηκε από το καλούπι. Στη μια γωνία έχουν σφραγιστεί τα ιδεογράμματα *αν γουέι*. Σύμφωνα μ' ένα απόσπασμα του Λι Σι Τσουνκιού (Σχόλιο των Χρονικών της Άνοιξης και του Φθινοπώρου του Λου) «στα αντικείμενα θα σφραγιζόταν τα ονόματα των τεχνιτών που μπορούσαν να αποδείξουν την γνησιότητά τους». Για το λόγο αυτό το *αν γουέι* μπορεί να είναι το όνομα του κατασκευαστή του τούβλου αυτού.



19. Τούβλο με διακόσμηση από δράκους.

Μήκος 70 εκ. Πλάτος 39 εκ. Βάθος 17 εκ.

Βρέθηκε σε ανασκαφή στη θέση του ανακτόρου της δυναστείας Κιν στη Σιανυάνγκ.

Μουσείο της Πόλης Σιανυάνγκ.

Το κοίλο γκρίζο κεραμικό αυτό τούβλο χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή του αυτοκρατορικού ανακτόρου της δυναστείας Κιν στη Σιανυάνγκ. Φέρει εγχάρακτη διακόσμηση που αποτελείται από ένα συσπειρωμένο δράκο και άλλα διακοσμητικά μοτίβα που αρχικά μπορεί να εξακολουθούσαν ως τα διπλανά τούβλα και να σχημάτιζαν μια συνεχή διακόσμηση.

19.



20. Τούβλο με ανάγλυφη διακόσμηση.

Μήκος 44 εκ. Πλάτος 32,5 εκ. Βάθος 4 εκ.

Βρέθηκε κατά την ανασκαφή του ανακτόρου της δυναστείας Κιν στη Σιανυάνγκ.

Μουσείο της πόλης Σιανυάνγκ.

Το λεπτό ορθογώνιο αυτό κεραμικό τούβλο είναι γκρίζο και φέρει σ' ολόκληρη την επιφάνειά του ανάγλυφα διακοσμητικά μοτίβα. Η διακόσμηση αποτελείται από παράλληλες γραμμές που σχηματίζουν ρόμβους. Μέσα σε κάθε ρόμβο υπάρχει ένα κυκλικό ηλιακό μοτίβο. Μέσα στα πλαίσια που σχηματίζουν οι παράλληλες γραμμές υπάρχουν παπυροειδή διακοσμητικά μοτίβα.

Κεραμικά τούβλα του τύπου αυτού βρέθηκαν και στην περιοχή του ανακτόρου της δυναστείας Κιν στην Σιανυάνγκ και γύρω από το μασωλείο του Κιν Σιχουάνγκ. Πιστεύεται ότι χρησιμοποιήθηκαν για την επένδυση δαπέδων.

21. Δυο ακροκέραμα

α) Διάμετρος 16 εκ. β) Διάμετρος 16,5 εκ.

Βρέθηκαν κατά την ανασκαφή της περιοχής του μασωλείου του Κιν Σιχουάνγκ στη Λιντόνγκ το 1976.

Μουσείο των Πήλινων Πολεμιστών και Αλόγων της Δυναστείας Κιν, Λιντόνγκ, Σαάνσι.

Τα δύο αυτά χαρακτηριστικά κυκλικά ακροκέραμα προέρχονται ίσως από ένα βοηθητικό κτίριο στην περιοχή του τάφου του Κιν Σιχουάνγκ Ντι. Ακροκέραμα του τύπου αυτού χρησιμοποιήθηκαν ευρύτατα την εποχή εκείνη και παρόμοια δείγματα βρέθηκαν στην ανασκαφή της περιοχής του ανακτόρου της δυναστείας Κιν. Και τα δύο είναι από γκρίζα κεραμική ύλη με ανάγλυφα γεωμετρικά μοτίβα που σχηματίζουν παρόμοιες αλλ' όχι όμοιες συνθέσεις.

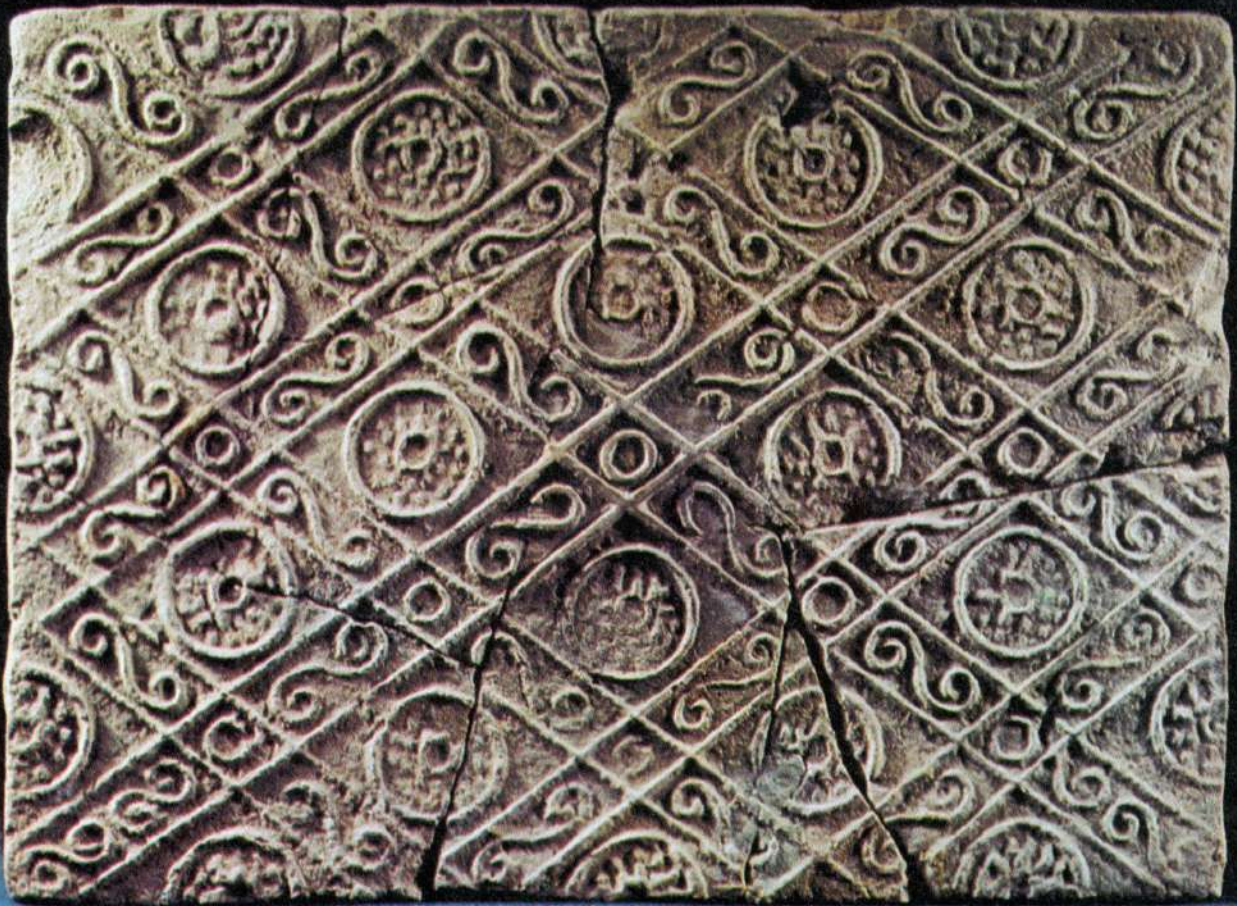
22. Ηνίοχος

Ύψος 1,90 μ.

Βρέθηκαν κατά την ανασκαφή του Λάκκου αρ. 2 το 1977.

Μουσείο της επαρχίας Σαάνσι, Σιάν.

Ο ηνίοχος αυτός ήταν ο πέμπτος μιας σειράς πέντε αντρών και πλαισιωνόταν από δύο στρατιώτες οπλισμένους με δόρατα. Φοράει κοντή πανοπλία χωρίς μανίκια για ν' αφήνει τα χέρια, που κρατούσαν αρχικά τα χαλινάρια, ελεύθερα.







23. Άλογο άρματος

Μήκος 2,26 μ. Ύψος 1,71 μ.

Βρέθηκε κατά την ανασκαφή του Λάκκου αρ. 1 το 1977.

Το άλογο αυτό ανήκει σε διαφορετική ράτσα από το προηγούμενο (αρ. κατ. 5) και έχει μικρότερο ύψος και κοντύτερα πόδια. Ο καλλιτέχνης θέλησε ν' αποδώσει την προσπάθεια του ζώου κατά τη μεταφορά του φορτίου του. Τα άρματα είχαν συνήθως τέσσερα τέτοια άλογα. Οι αρχηγοί του ιππικού έδιναν διαταγές σε έξι τέτοια άρματα.

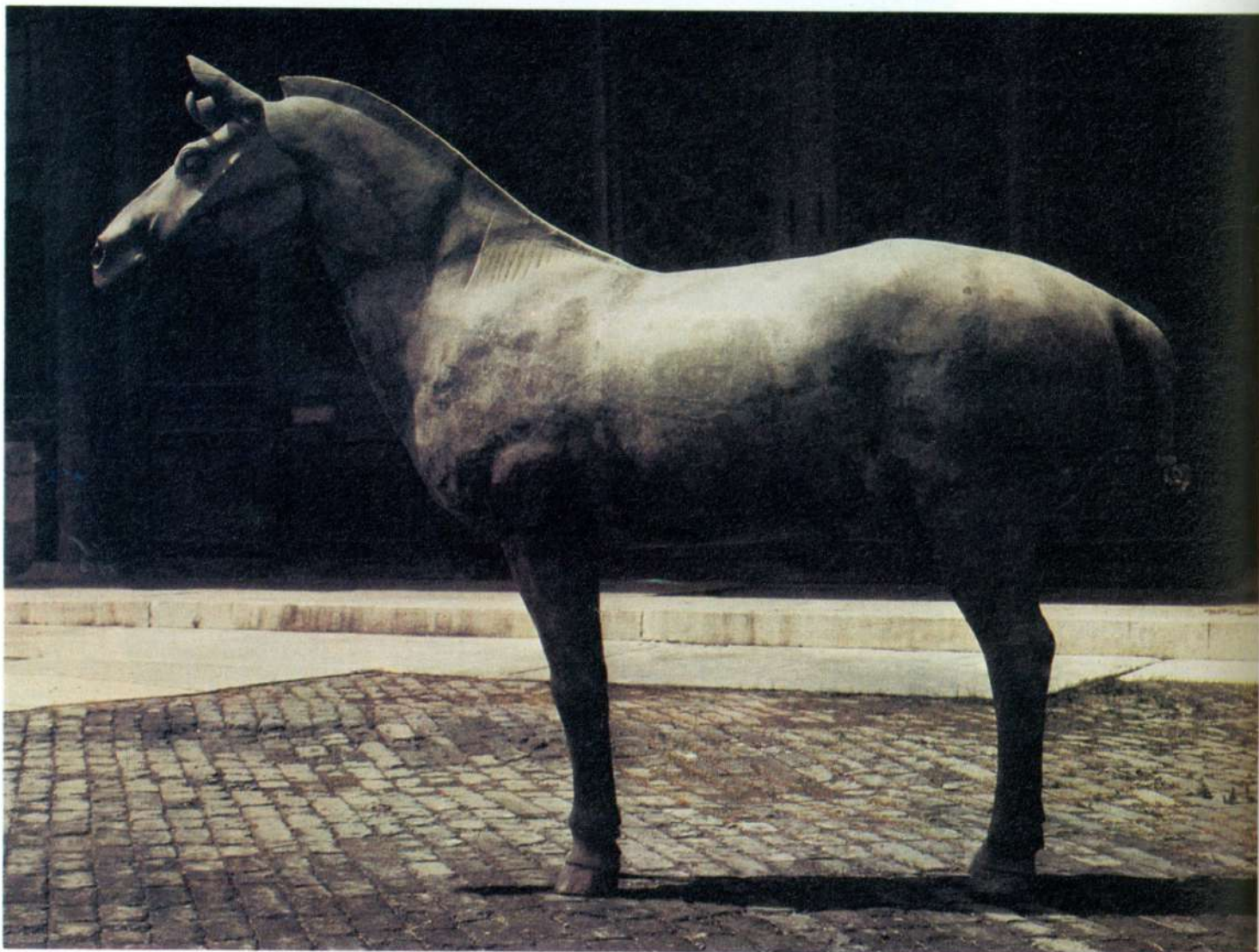
24. Στρατιώτης με πανοπλία.

Ύψος 1,83 μ.

Βρέθηκε κατά την ανασκαφή του Λάκκου αρ. 1 το 1974.

Ο στρατιώτης αυτός στεκόταν δίπλα στον ηνίοχο (αρ. κατ. 22) μέσα στο άρμα. Φοράει κοντή πανοπλία και κρατούσε αρχικά δόρυ.

23.





25. Τούβλο με ανάγλυφη διακόσμηση.

Μήκος 34 εκ. Ύψος 27 εκ. Πάχος 3 εκ.

Βρέθηκε σε ανασκαφή στο Τζούκσε, Λιντόνγκ, Επαρχία Σαάνσι το 1976.

Η διακόσμηση αποτελείται από ένα κυκλικό μοτίβο στο κέντρο, που πλαισιώνεται από τέσσερα ρομβοειδή μοτίβα και σύννεφα.

25.*



26. Τούβλο.

Μήκος 42,5 εκ. Ύψος 31,3 εκ. Πάχος 4 εκ.

Βρέθηκε σε ανασκαφή στο Τζούκσε, Λιντόνγκ, Επαρχία Σαάνσι το 1976.

Η εμπίεστη διακόσμηση από κυκλικά μοτίβα ταινίες και παπυροειδή είναι διαφορετική και στη μορφή και στην κατασκευή από το προηγούμενο παράδειγμα.

26.



27. 28 Δύο ακροκέραμα.

Βρέθηκαν κοντά στο μαυσωλείο του αυτοκράτορα το 1981. Και τα δύο έχουν διάμετρο 16,5 εκ. και φέρουν ανάγλυφη διακόσμηση από συνεφοειδή μοτίβα. Παρόμοια ακροκέραμα με στυλιζαρισμένη διακόσμηση από ζώα, έντομα, φυτικά μοτίβα και σύννεφα συνηθίζονταν πολύ στα χρόνια της δυναστείας Κιν.

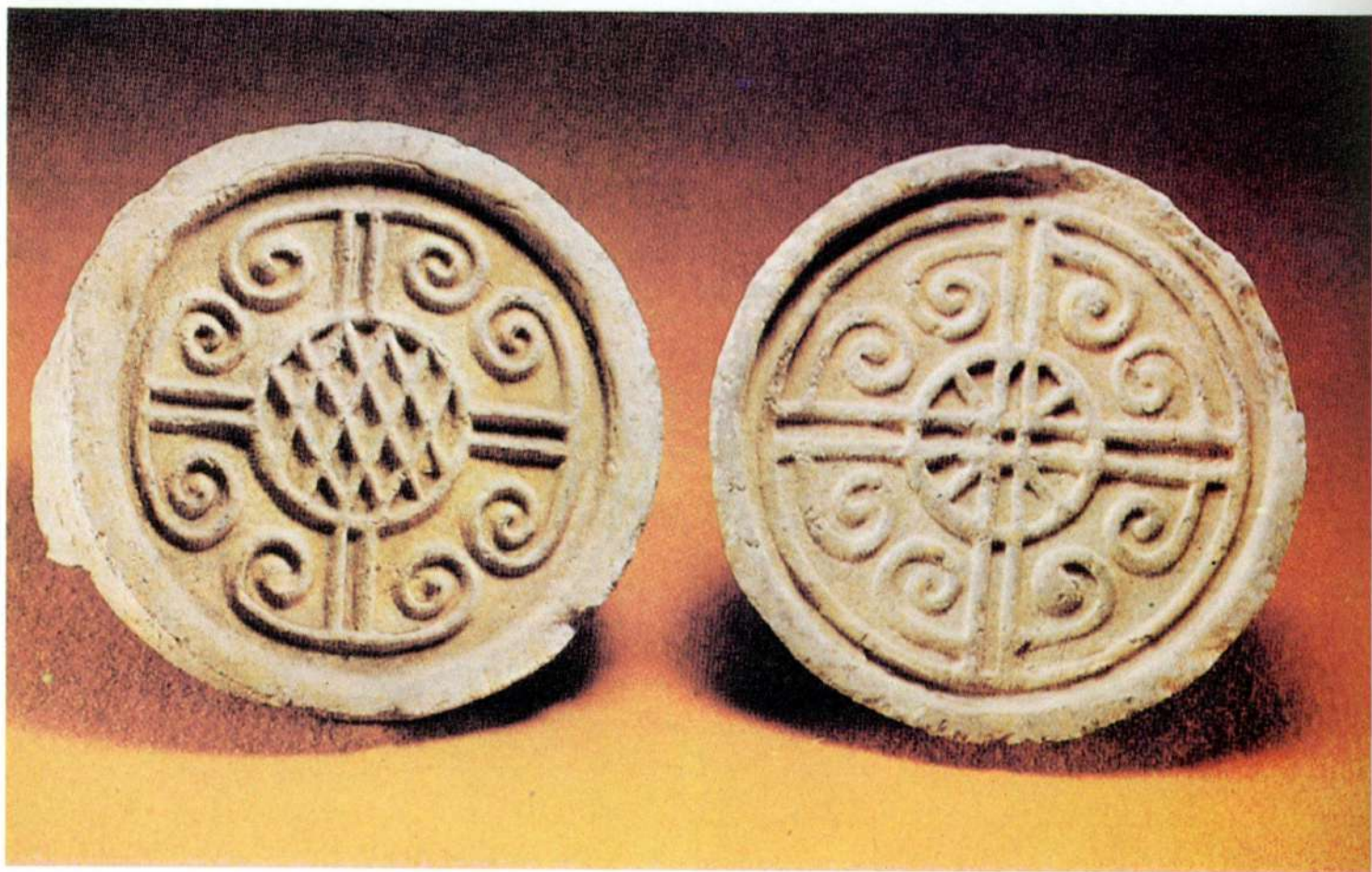
29. Σιδερένιος πέλεκυς

Ύψος 10,8 εκ. Μήκος 9,2-10,6 εκ.

Βρέθηκε στο Σανγκσιάο, Λιντόνγκ, Επαρχία Σαάνσι το 1976.

Ο πέλεκυς αυτός δεν έχει οπή για την ένθεση ξύλινου στελέχους. Για το λόγο αυτό υποθέτουν πως το στέλεχος είχε ίσως τοποθετηθεί μέσα σε μια σχισμή στο κέντρο του.

27. 28





30. Σιδερένιο αντικείμενο.

Ύψος 7,5 εκ. Μήκος 14,6 εκ.

Βρέθηκε στη Σιενσιάκου, Λιντόνγκ, Επαρχία Σαάνσι το 1981.

Η τεχνική του παρουσιάζει μια πιο προηγμένη μέθοδο κατασκευής απ' εκείνη του προηγούμενου.

31. Σιδερένιο αντικείμενο.

Ύψος 5,8 εκ. Μήκος 5,5 εκ.

Βρέθηκε στη Σιενσιάκου, Λίντονγκ, Επαρχία Σαάνσι το 1981.

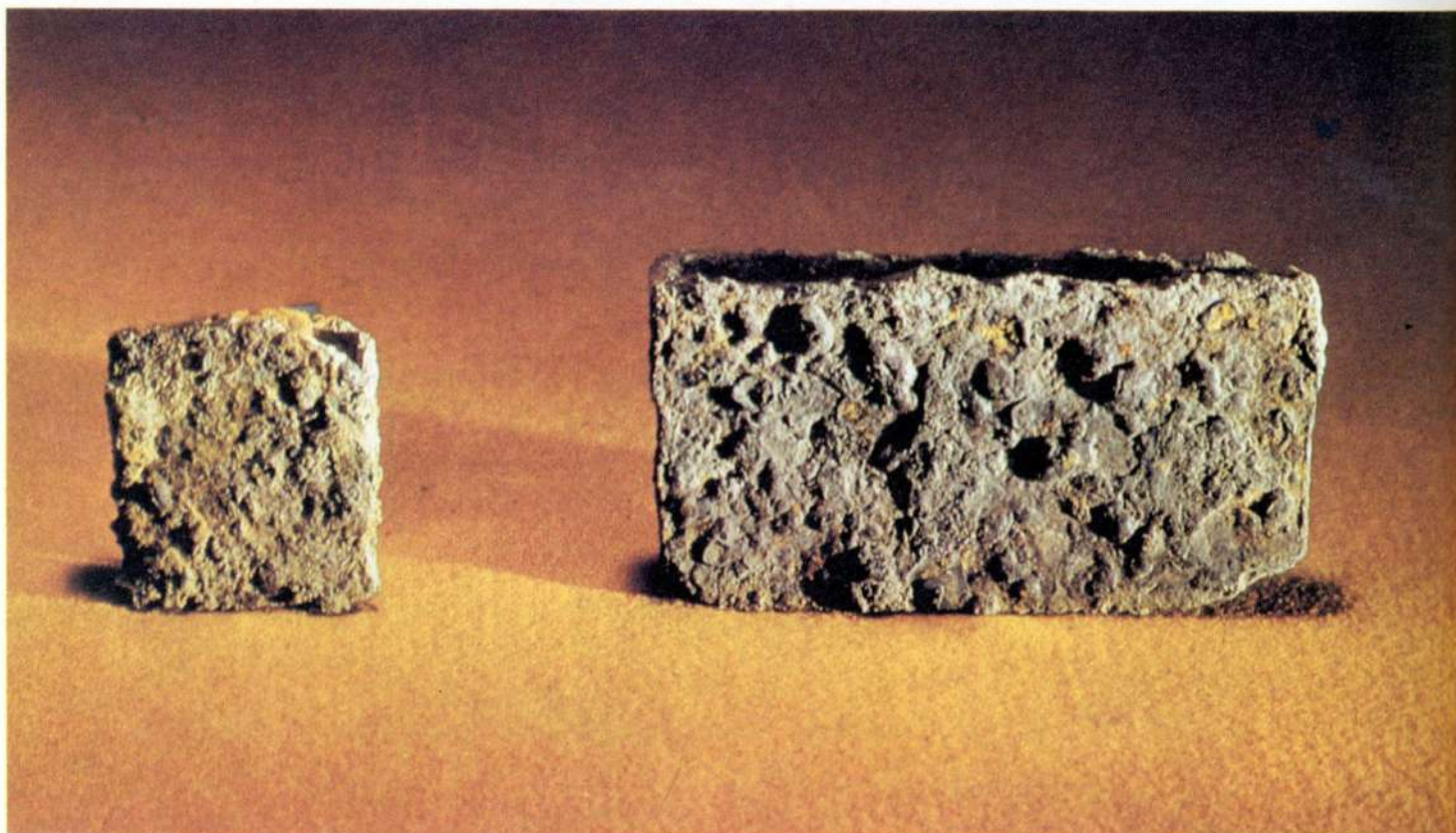
Αν και οι τεχνικές της κατασκευής σιδερένιων όπλων είχαν τελειοποιηθεί πολύ στα χρόνια της δυναστείας Κιν εντούτοις τα όπλα ήταν συνήθως μπρούντζινα.

32. Γονατιστός σταβλίτης

Ύψος 68 εκ.

Ο γονατιστός αυτός ιπποκόμος βρέθηκε στους λάκκους που περιέχουν ομοιώματα των αυτοκρατορικών στάβλων στα ανατολικά του ταφικού τύμβου το 1964.

30. 31.



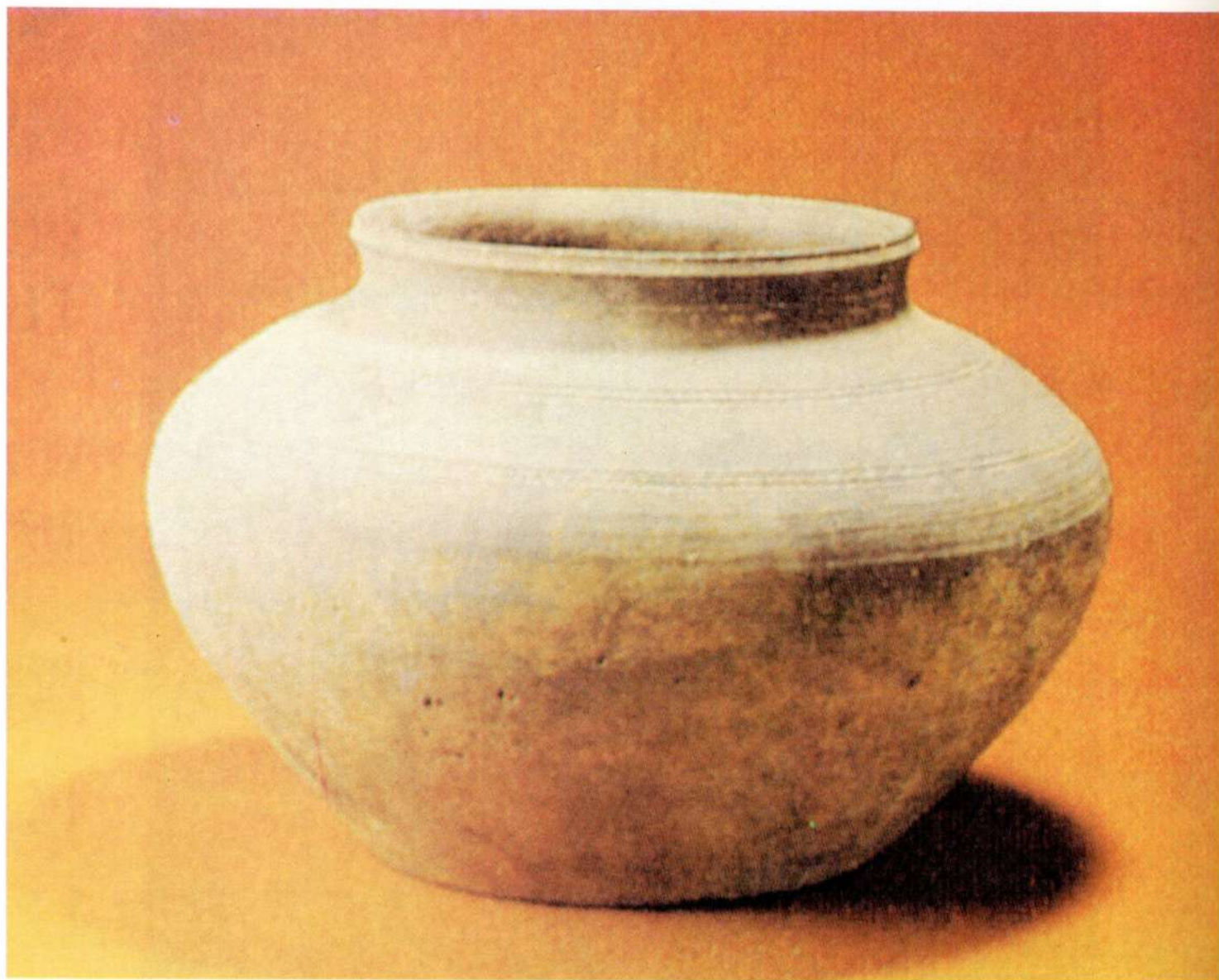


33. Αγγείο

Ύψος 21,5 εκ. Διάμετρος χείλους 18 εκ.

Το αγγείο αυτό κατασκευάστηκε στον τροχό από γκρίζο ψηλό που ψήθηκε μέχρι να γίνει σκληρός. Το ιδεόγραμμα έχει αποτυπωθεί δύο φορές ανάμεσα στις αυλακώσεις. Τα αγγεία του τύπου αυτού ήταν έργα μαζικής παραγωγής και προορίζονταν και για ιδιωτική χρήση και για την αυτοκρατορική αυλή.

33.



ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

Νεολιθική	π.6000-2000 π.Χ.
Δυναστεία Σια	2100-1600 π.Χ.
Περίοδος Ερλίτου	1900-1600 π.Χ.
Δυναστεία Σανγκ	1600-1100 π.Χ.
Περίοδος Ντσένγκσου	1600-1400 π.Χ.
Περίοδος Ανυάνγκ	1300-1100 π.Χ.
Δυτική Δυναστεία Ντσου (Τσου)	1100-771 π.Χ.
Ανατολική Δυναστεία Ντσου (Τσου)	770-256 π.Χ.
Περίοδος Τσουν Κίου	722-481 π.Χ.
Περίοδος Ντσαν Γκούο	481-222 π.Χ.
Δυναστεία Κιν	221-206 π.Χ.
Δυτική Δυναστεία Χαν	206 π.Χ.-9 μ.Χ.
Δυναστεία Σιν (Μεσοβασιλεία Γουάνγκ-Μανγκ)	9-24 μ.Χ.
Ανατολική Δυναστεία Χαν	25-220 μ.Χ.
Περίοδος των Τρίων Βασιλείων	220-265 μ.Χ.
Δυναστεία Γουέι	220-266 μ.Χ.
Δυναστεία Σου Χαν	221-263 μ.Χ.
Δυναστεία Γου	222-280 μ.Χ.
Νότιες Δυναστείες (Έξι Δυναστείες)	221-589 μ.Χ.
Δυτική Δυναστεία Ντζιν	266-313 μ.Χ.
Ανατολική Δυναστεία Ντζιν	317-420 μ.Χ.
Δυναστεία Λιου Σονγκ	420-479 μ.Χ.
Νότια Δυναστεία Κι	479-505 μ.Χ.
Δυναστεία Λιανγκ	502-557 μ.Χ.
Δυναστεία Τσεν	557-589 μ.Χ.
Περίοδος των Δεκαέξι Βόρειων Κρατών	304-439 μ.Χ.
Δυναστεία Γουέι	385-557 μ.Χ.
Βόρεια Δυναστεία Κι	550-577 μ.Χ.
Βόρεια Δυναστεία Ντσου	557-581 μ.Χ.
Δυναστεία Σούι	581-618 μ.Χ.
Δυναστεία Τανγκ	618-906 μ.Χ.
Περίοδος των Πέντε Δυναστειών	907-980 μ.Χ.
Δυναστεία Λιάο	907-1125 μ.Χ.
Δυναστεία Σονγκ	
Βόρεια Δυναστεία Σονγκ	960-1127 μ.Χ.
Νότια Δυναστεία Σονγκ	1127-1279 μ.Χ.
Δυναστεία Τζιν	1125-1234 μ.Χ.
Δυναστεία Γιουαν	1279-1368 μ.Χ.
Δυναστεία Μινγκ	1368-1644 μ.Χ.
Δυναστεία Κινγκ	1644-1912 μ.Χ.
Δημοκρατία	1912-1949 μ.Χ.
Λαϊκή Δημοκρατία	Από το 1949 μ.Χ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Brinker H.-Goepper R., Kunstschatze aus China, 5000v v. Chr. bis 900 n. Chr.-Neuere archäologische Funde aus der Volksrepublik Chinas.
(Κατάλογος έκθεσης που παρουσιάστηκε στο Kursthaus της Ζυρίχης και σε μουσεία της Γερμανίας το 1980-1982).
- 2) Caron E., Qin Shihuang. Terracotta Warriors and Horses.
(Κατάλογος έκθεσης που παρουσιάστηκε σε μουσεία της Αυστραλίας το 1983).
- 3) The Emperor's Warriors. (Κατάλογος έκθεσης που παρουσιάστηκε στο Λονδίνο, Royal Horticultural Society, το 1987-1988).
- 4) The First Chinese Emperor's Terracotta Army. (Κατάλογος έκθεσης που παρουσιάστηκε στο Εθνικό Μουσείο της Ουγγαρίας στη Βουδαπέστη το 1988).
- 5) Fontein J., Chinese Art. Encyclopedia of World Art, Τόμος III, σελ. 466-576.
- 6) The Genius of China-An exhibition of archaeological finds of the People's Republic of China. (Κατάλογος έκθεσης που παρουσιάστηκε στη Βασιλική Ακαδημία του Λονδίνου το 1973-1974).
- 7) Καλλιγιάς Μ., Η Κινέζικη Τέχνη. Ανάπτυπο από τα Ελληνοκινεζικά Χρονικά, Τόμος 21, 1966.
- 8) Meyer P., Eine Armee fürs Jenseits. Περιοδικό Art, Δεκέμβριος 1984, σελ. 18-24.
- 9) Rawson J., Ancient China-Art and Archaeology. Λονδίνο 1980.
- 10) Sickman L. - Soper A., The Art and Architecture of China. Pelican History of Art, Λονδίνο 1956.
- 11) Sullivan M., An Introduction to Chinese Art. Λονδίνο 1961.
- 12) Sullivan M., The Arts of China. Λονδίνο 1973.

Έκδοση: Εθνική Πινακοθήκη
Επιμέλεια: Εθνική Πινακοθήκη - Όλγα Μεντζαφού
Κείμενα - Μετάφραση: Εθνική Πινακοθήκη - Αγγέλα Ταμβάκη
Έγχρωμες διαφάνειες: Εθνική Πινακοθήκη - Βασίλης και Σταύρος Ψηρούκης
Εκτύπωση: Π. Μούγιος - Φ. Σακελλαρίου ΕΠΕ
Αθήνα, Μάιος 1988

ΕΘΝΙΚΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ



036000010106



ΕΘΝΙΚΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΟΥΤΣΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ



Ο ΠΗΛΙΝΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΤΟΥ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΚΙΝ ΣΙΧΟΥΑΝΓΚ